

Kriza autoriteta kao indikator krize odgoja

Devčić, Valentina

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:784950>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-15**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education -
Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Valentina Devčić

KRIZA AUTORITETA KAO INDIKATOR KRIZE ODGOJA

Diplomski rad

Zagreb, rujan, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Valentina Devčić

KRIZA AUTORITETA KAO INDIKATOR KRIZE ODGOJA

Diplomski rad

Mentor rada:

prof.dr.sc. Siniša Opić

Zagreb, rujan, 2021.

SADRŽAJ

SAŽETAK	4
SUMMARY	5
1. UVOD.....	6
2. DEFINICIJA AUTORITETA	7
3. RODITELJSTVO	8
3.1 ČIMBENICI KOJI UTJEČU NA RODITELJSTVO.....	9
4. ODGOJ	10
4.1 ODGOJNI STILOVI.....	10
4.1.1 AUTORITATIVNI STIL ODGOJA.....	11
4.1.2 AUTORITARNI STIL ODGOJA.....	11
4.1.3 POPUSTLJIVI STIL ODGOJA.....	11
4.1.4 ZANEMARUJUĆI ILI RAVNODUŠNI STIL ODGOJA	12
5. SLIKA SUVREMENOG RODITELJSTVA.....	12
6. SUVREMENE ODGOJNE METODE RODITELJA	13
6.1 HIPERRODITELJSTVO	14
6.2 POPUSTLJIVOST	15
7. VAŽNOST GRANICA U ODGOJU	16
7.1 KAKO I KADA POSTAVITI GRANICE	18
8. KRIZA AUTORITETA RODITELJA	19
8.1 SUKOBI I KRIZNE SITUACIJE	21
8.2 ŠTETNI SAMOOBRAMBENI MEHANIZMI	22
8.3 POSTAVLJANJE AUTORITETA U KRIZNIM SITUACIJAMA	25
8.4 STRPLJENJE	28
8.5 DOSLJEDNOST	30
9. KOMUNIKACIJA.....	31
9.1 RAZUMIJEVANJE DJEČJIH OSJEĆAJA	32
9.2 KAKO (NE) TREBA RAZGOVARATI	34
10. PRIVRŽENOST KAO PREDIKTOR POSLUŠNOSTI.....	38
11. VRIJEDNOSTI.....	39
12. ZAKLJUČAK.....	42
LITERATURA	43
Izjava o izvornosti završnog/diplomskog rada	45

SAŽETAK

Prvi i najvažniji odgojitelji djeteta su njegovi roditelji. Djeca njihovo ponašanje promatraju, usvajaju i prilagođavaju onako kako im odgovara. Ovisno o okolinskim čimbenicima i vlastitom doživljaju djetinjstva, roditelji će svjesno ili nesvjesno izabrati odgojni stil koji će stvoriti emocionalno ozračje unutar kojeg će se dijete razvijati. Uz već poznate odgojne stilove, javljaju se neki suvremeni odgojni stilovi poput hiperroditeljstva i pretjerane popustljivosti. Ti stilovi nastali su zbog ubrzanog načina života koji rezultira manjkom vremena za bolje promišljanje o odgojnim postupcima. Važnost odgojnog stila očituje se u istraživanju znanstvenika koji navode da razvojni ishod djeteta uvelike ovisi o roditeljevom stilu odgoja. Kao najbolji odgojni stil izdvaja se autoritativni zbog toga što ga karakterizira velika razina topline prema djetetu i odgovarajuća količina nadzora tj. postavljanje jasnih granica ponašanja. Djeca autoritativnih roditelja pokazuju pozitivne ishode razvoja poput razvijenih socijalnih vještina i sposobnost regulacije emocija.

Svaki roditelj definirati će granice ponašanja ovisno o vrijednostima koje njeguje i koje želi prenijeti na svoje dijete. Granice ponašanja važno je postaviti od najranije dobi zbog toga što one djeci pomažu u pripremi za budući život i uspješno djelovanje u društvenoj zajednici. Definiranje granica djeci pruža sigurne okolnosti u kojima može istraživati način na koji svijet funkcionira. Ispitivanje granica vodi k sukobima koje je važno rješavati na način da roditelji pokažu dosljedan i primjeren autoritet ali i da istovremeno poštuju dječju osobnost. Ovisno o rješenju sukoba, on može imati pozitivan ili negativan utjecaj na dijete, njegov odgoj te na budući odnos djeteta i roditelja. Rješavanje sukoba brižnom komunikacijom pomaže djetetu da se razvije u odgovornu i samopouzdanu osobu. Štetni mehanizmi rješavanja sukoba odgajaju nezadovoljnu, hipersenzibilnu i ovisnu djecu koja će odnose s drugim ljudima zasnivati na kontroli. Ovaj rad pobliže će pojasniti važnost uspostavljanja granica u ponašanju djece te će detaljnije prikazati posljedice nedostatka autoriteta na cjelokupni odgoj.

Ključne riječi: odgojni stilovi, autoritet roditelja, ispitivanje granica, rješavanje sukoba

SUMMARY

The first and most important educators of a child are his parents. Children observe, adopt and adapt their behavior as they see fit. Depending on environmental factors and their own childhood experience, parents will consciously or unconsciously choose an educational style that will create an emotional atmosphere within which the child will develop. In addition to the already known parenting styles, there are some contemporary parenting styles such as hyper-parenting and excessive indulgence. These styles are the result of an accelerated lifestyle that results in a lack of time to think better about educational practices. The importance of parenting style is evident in the research of scientists who state that the developmental outcome of a child largely depends on the parent's parenting style. The authoritative style stands out as authoritative because it is characterized by a high level of warmth towards the child and an appropriate amount of supervision with setting clear boundaries of behavior. Children of authoritative parents show positive developmental outcomes such as developed social skills and the ability to regulate emotions.

Each parent will define the boundaries of behavior depending on the values they nurture and want to pass on to their child. It is important to set boundaries of behavior from an early age because they help children prepare for future life and successful action in society. Defining boundaries provides children with safe circumstances in which they can explore the way the world works. Examining boundaries leads to conflicts that are important to resolve in a way that parents show consistent and appropriate authority but also respect the child's personality at the same time. Depending on the resolution of the conflict, it can have a positive or negative impact on the child, his upbringing and the future relationship between the child and the parents. Conflict resolution through caring communication helps a child develop into a responsible and confident person. Harmful conflict resolution mechanisms raise dissatisfied, hypersensitive, and dependent children who will base relationships with other people on control. This paper will explain more closely the importance of establishing boundaries in children's behavior and will show in more detail the consequences of a lack of authority on the overall upbringing.

Key words: parenting styles, parental authority, examining boundaries, conflict resolution

1. UVOD

Temeljne vrijednosti odgoja svakodnevno se mijenjaju ovisno o potražnji suvremenog svijeta. Roditelji konstantno preispituju i mijenjaju svoje odgojne postupke u nadi da će odgojiti uspješno i kompetentno dijete koje će moći konkurirati u svijetu. Zbog manjka vremena, neznanja ili jednostavno od straha gubitka ljubavi djeteta, roditelji često posegnu za dugoročno štetnim odgojnim postupcima poput pretjerane popustljivosti ili pretjeranog nadzora. Kako je djeci urođena sposobnost istraživanja, normalno je i prirodno da će istraživati granice u ponašanju. Pomoću preispitivanja granica ponašanja djeca uče o socijalnim odnosima i općenito prihvatljivim i neprihvatljivim načinima ponašanja. Njihovi roditelji prvi su im primjer iz kojeg uče. Ispitivanje granica često vodi k sukobima i kriznim situacijama u kojima dijete testira roditeljev autoritet. Načini rješavanja takvih kriza mogu prouzročiti negativne ili pozitivne posljedice na razvoj karaktera djeteta (Shaw i Wood, 2009). Na takve sukobe važno je gledati kao na priliku za učenje, a ne na nešto negativno zbog toga što takve situacije pružaju djeci sigurnu okolinu u kojoj može naučiti što se od njega očekuje.

Dosljedan i demokratičan autoritet roditelja najbolje se očituje u autoritativnom odgojnom stilu kojeg karakteriziraju velika toplina, potpora ali i nadzor tj. postavljanje jasnih granica. Takav stil dugoročno ima pozitivne posljedice za razvoj djeteta (Klarin, 2006) te odgaja djecu koja su slobodna i spontana u izražavanju mišljenja i emocija (Čudina-Obradović, Obradović, 2003). Preispitivanje granica u takvom odgojnom stilu rješava se brižnom komunikacijom temeljenoj na potpori i poštovanju djeteta. Brižna komunikacija uči dijete primjerene načine rješavanja sukoba te kako se nositi s vlastitim emocijama. Kako navodi Rečić (2006), dijete u obitelji treba biti postavljeno subjektom koji je odgovoran za svoje ponašanje, a obitelj treba postati toplija i humanija odgojna sredina.

Prilagodba roditeljskih odgojnih postupaka u skladu s djetetovim potrebama, složenim ponašanjem i temperamentom nije lak zadatak. Sukobi zbog preispitivanja granica mogu prouzročiti neke od štetnih obrambenih mehanizama. Takvi obrambeni mehanizmi (popuštanje, strah, vika, nasilje, ispadi bijesa) mogu imati negativne posljedice na djetetov razvoj; dijete može postati nesigurno, impulzivno ili agresivno (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Takvi odgojni postupci često su posljedica neznanja, a ne manjka ljubavi. Zbog toga Rečić (2006) kao jedan od prediktora uspješnog rješavanja sukoba navodi

poznavanje razvojnih faza kod djeteta zbog toga što je u nekim fazama djetinjstva karakterističan prkos ili iskušavanje vlastitih mogućnosti.

Cilj ovog rada je ukazati na važnost i utjecaj roditeljskih odgojnih postupaka u kriznim situacijama te na način njihova rješavanja. Krizne situacije roditeljima pružaju podlogu za pozitivni socioemocionalni razvoj djece, za učenje djece vrijednostima, usvajanje morala, empatije i prosocijalnog ponašanja. Važno je spoznati da i naizgled bezazlene krizne situacije ili sukobi mogu imati velik utjecaj na sveukupni odgoj i kasniji razvoj karaktera djeteta.

2. DEFINICIJA AUTORITETA

Riječ autoritet dolazi od latinske riječi „*auctoritas*“ koja je porijeklo engleske riječi "vlast". Autoritet najčešće vežemo uz riječi moć ili nadmoć. Za osobe koje posjeduju autoritet najčešće kažemo da upravljaju ili da su nadređene nekome ili nečemu. Prema najvećoj online enciklopediji, autoritet u širem smislu označava društveni položaj koji se pripisuje ustanovi, instituciji ili osobi. Autoritet rezultira time da su drugi ljudi u svojem razmišljanju i vladanjem usmjereni prema njemu. On nastaje nametanjem ili nastaje zbog odnosa moći, te u društvenim odnosima kao primjerice odnosi (učitelj/učenik, poslodavac/radnik), a u ovom slučaju koristiti ćemo ga u odnosu roditelj – dijete.

Fromm (1986) razlikuje autoritet u obitelji (npr. u odnosu oca i djeteta) i autoritet u vojsci (npr. u odnosu časnik – vojnik). Kao primjer navodi tradicionalnu autoritativnu situaciju u odnosu sina prema ocu: sin strahuje od oca, te ga sluša odmah i bez protivljenja, te je u toj situaciji katkad prisutan osjećaj strahopoštovanja. Također u tom odnosu može biti prisutna mržnja ili strah jer, sve dok je otac živ, njegova je volja jedini zakon. Dakle, sinova želja za nezavisnosti i samostalnosti, svjesno ili nesvjesno, povezana je s nadom u očevu smrt. Kod autoriteta u odnosu časnik – vojnik, ta nada izostaje. U ovoj autoritativnoj situaciji autor objašnjava kako podređeni rado predaje svoju ličnost i postaje oružje vođe čija volja zamjenjuje njegovu vlastitu. Podređeni se divi vođi, ali ga se i boji ako vjeruje da svoju dužnost nije u potpunosti ispunio. Kod podređenog je prisutno strahopoštovanje, međutim kod njegovih osjećaja puno veću ulogu igraju divljenje i ljubav. Autor zaključuje da odlučujuća emocija u odnosu autoriteta i „podređenog“ može biti strah, divljenje, ljubav, a ponekad i egoizam. Također navodi da je važno reći da autoritativni odnos nije iznuđeno

ponašanje, te da u autoritetu uvijek mora biti prisutna dobrovoljnost tj. mora biti ojačan/upotpunjen osjećajnim odnosima.

Pogledamo li širu sliku, uvidjet ćemo da je obitelj, ili u ovom primjeru otac, prvi posrednik društvenog autoriteta, ali kako kaže Fromm (1986), otac nije njegov uzor, već njegov odraz. Autor zaključuje da obitelj ima veliku ulogu u uspostavljanju kasnije sposobnosti odraslog da vjeruje u autoritete i da im se podređuje. Također se poziva na Freuda, navodeći koliko su doživljaji ranog djetinjstva odlučujući u uobličavanju nagonске strukture i karaktera jednog čovjeka, razlog tome je što glavna uloga u razvoju dječje psihe pripada odnosima osjećajnosti prema roditeljima, vrsti ljubavi prema njima, strepnji pred njima i mržnji protiv njih.

3. RODITELJSTVO

Prema Klarin (2006), roditeljstvo podrazumijeva čitav niz procesa koji se sastoje od zadataka, uloga, pravila, komunikacija i međuljudskih odnosa koje odrasli ostvaruju u kontaktu sa svojim djetetom. Roditelji primarno omogućuju djeci zadovoljenje fizioloških potreba, a od njih se zatim očekuje hrabrenje i vođenje kroz kompletan razvoj u čitavoj njegovoj složenosti – govorimo o kognitivnom, fizičkom, socijalnom, emocionalnom, moralnom, seksualnom, duhovnom, kulturnom i obrazovnom razvoju (Arendell, 1997; prema Klarin, 2006). Osim toga, dijete traži smjernice za razvoj vještina nužnih u rješavanju sukoba, razvoj vještina komunikacije, suočavanja s porazom i pobjedom. Sve te vještine roditelji više ili manje posjeduju, a njihovo poučavanje i prenošenje zajedničkim jezikom možemo nazvati odgojem.

Osnovni zadaci roditelja uključuju brigu, odgoj, te pružanje pomoći i potpore tijekom socijalizacije u različitim socijalnim okruženjima. Međutim, zadaci i definicija roditeljstva mijenjaju se paralelno s promjenama u široj društvenoj zajednici. Ovisno o demografskim promjenama, kulturnim normama i vrijednostima, razvoj i promjene u obitelji uvjetuju i promjene u definiciji roditeljstva i zadataka koji je se postavljaju pred njih (Klarin, 2006).

„Roditeljstvo je vrlo važna profesija, koju nas ne poučavaju niti vježbaju.“ - (George Bernard Shaw, irski pisac, 20.st.)

Budući da se kvaliteta roditeljstva povezuje s ponašanjem djeteta, akademskim postignućem, moralnim rasuđivanjem i osobinama ličnosti, normalno je da suvremeni roditelji osjećaju velik pritisak kad se radi o odgoju njihovog djeteta. Osim što se zadaci roditeljstva mijenjaju u skladu s društvenim promjenama, roditelji su također izgubljeni u moru stručne ili manje

stručne literature o odgoju te su često obasuti savjetima za „dobro“ roditeljstvo koje čitaju na internetu ili slušaju na radiju, televiziji. Ovisno o vlastitim uvjerenjima i vrijednostima, svaki će roditelj izabrati stil odgoja koji mu najviše odgovara. Odgojni stilovi klasificirani su s obzirom na stupanj topline i kontrole koju roditelj pruža, a obilježja tih stilova navest ću u nastavku rada.

Klarin (2006) napominje da je odgoj socijalni proces te da ga treba promatrati kao dio socijalnog konteksta jer je upravo cilj odgoja pripremiti dijete da postane član društvene zajednice. Budući da je roditeljstvo dinamičan i uzajaman odnos između roditelja i djeteta, a roditelji su prvi i najvažniji uzori, stručnjaci kažu da je vrlo važno da roditelji budu optimistični, vedri i vesele naravi jer će tako pozitivno utjecati na djetetov razvoj i učenje (Vodak i Šulc, 1966; Maleš, 1984; Brajša, 1979; prema Ljubetić, 2007).

3.1 ČIMBENICI KOJI UTJEČU NA RODITELJSTVO

Osobno zadovoljstvo i psihičko zdravlje roditelja, koje je rezultat utjecaja brojnih činitelja, iznimno je važno u ostvarenju roditeljske uloge, ono uvjetuje visoku razinu roditeljskog funkcioniranja (Brooks, 1996; prema Klarin, 2006).

Utjecaj na roditeljstvo, prema Ljubetić (2007), imaju tri skupine čimbenika: “a) čimbenici koji su u neposrednoj svezi s roditeljima: djetinjstvo roditelja, osobnost, obrazovanje i socijalni status, zrelost, bračni status, itd.; b) čimbenici koji su u neposrednoj svezi s djecom: osobnost djeteta, red rođenja, spol djeteta; c) čimbenici šireg društvenog konteksta: ratna i poratna zbilja, ekonomski status društva u cjelini, migracije, kultura, religija itd.” (Ljubetić, 2007; str. 48). Osim navedenih skupina čimbenika, neki od važnijih su i: dob roditelja, njihov odnos s roditeljima, razina zadovoljstva brakom, stupanj obrazovanja i drugi.

James (2007) navodi da roditelji do nekog stupnja uvijek ponavljaju način na koji su se njihovi roditelji odnosili prema njima, a istodobno se jako trude da se ponašaju suprotno od onoga kako su se ponašali njihovi roditelji.

Iako je roditeljstvo uvjetovano različitim činiteljima, stručnjaci se slažu u jednom, a to je da sigurnost i ljubav koju roditelji pružaju djetetu čine osnovu njegovog psihičkog zdravlja i zadovoljstva.

4. ODGOJ

Klarin (2006) napominje da je odgoj socijalni proces te da ga treba promatrati kao dio socijalnog konteksta jer je upravo cilj odgoja pripremiti dijete da postane član društvene zajednice. Odgoj se najjednostavnije može opisati kao proces prenošenja iskustva, znanja, navika, moralnih i odgojnih vrijednosti s ciljem formiranja čovjeka kao ljudskog bića. Iako postoji više vrsta odgoja, kao što su društveni, moralni, tjelesni, estetski, ekološki, stvaralački (Vukasović, 2001) itd., većina stručnjaka poput Klarin (2006), Rečić (2006) i Honore (2009) slažu se da je obiteljski odgoj najvažniji jer kroz njega dijete usvaja vrijednosti koje su mu važne za sve ostale vrste odgoja.

Budući da je roditeljstvo dinamičan i uzajaman odnos između roditelja i djeteta, a roditelji su prvi i najvažniji uzori, stručnjaci kažu da je vrlo važno da roditelji budu optimistični, vedre i vesele naravi jer će tako pozitivno utjecati na djetetov razvoj i učenje (Vodak i Šulc, 1966; Maleš, 1984; Brajša, 1979; prema Ljubetić, 2007).

Roditelj je djetetu prvi odgajatelj i prvi primjer ponašanja. Dijete će roditeljevo ponašanje promatrati, usvojiti, prilagoditi ga i mijenjati ga kako mu odgovara, te će nakraju stvoriti svoju karakterističnu osobnost. Dječja osobnost formirat će se s obzirom na usvojene odgojne i obrazovne sadržaje, društvene norme te stupanj usklađenosti obiteljskih vrijednosti s onim društvenim (Rečić, 2006). Čitav obiteljski život (dnevni red, odnosi među članovima obitelji, atmosfera...) predstavlja situacije iz kojih dijete usvaja norme ponašanja. Dijete u obitelji dobiva prve tjelesne, emocionalne, društvene, moralne i duhovne spoznaje.

Budući da roditelji utječu na stvaranje ponašanja i djelovanja kod djeteta, vrlo je važno da razmotrimo karakteristike pojedinih odgojnih stilova te kako oni utječu na ponašanje djeteta.

4.1 ODGOJNI STILOVI

Najčešće proučavana klasifikacija roditeljskih stilova je ona iz 1967.god. autorice Diane Baumrind. Njezina teorija govori o bliskoj povezanosti između roditeljskog stila i dječjeg ponašanja. U početku se njezina klasifikacija dijelila na autoritaran, autoritativan i permisivan stil odgoja, a kasnije su znanstvenici Maccoby i Martin dodali još jedan: indiferentni tj. zanemarujući odgojni stil (Baumrind 1967; prema Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Ovi odgojni stilovi razlikuju se s obzirom na dvije dimenzije: roditeljsku toplinu i roditeljski nadzor. Roditeljska toplina odnosi se na potporu, brigu i ohrabrivaju koje roditelji pružaju djetetu. Klarin (2006) navodi da iako je dimenzija roditeljske topline višedimenzionalna,

rezultati istraživanja govore da su svi aspekti roditeljskog odnosa, poput topline, brige i potpore, duboko povezani i imaju pozitivne posljedice za razvoj djeteta. Druga dimenzija odnosi se na roditeljski nadzor i kontrolu. Ta dimenzija podrazumijeva želju roditelja da upravlja životom djeteta, kontrolira njegovo ponašanje i to pomoću mehanizama kažnjavanja, snage, deprivacije.

Svaki odgojni stil okarakteriziran je određenim roditeljskim ponašanjem ili kombinacijom ponašanja koja se provlače kroz različite obiteljske situacije i tako stvaraju jednu karakterističnu atmosferu u odgojnom procesu.

4.1.1 AUTORITATIVNI STIL ODGOJA

Klarin (2006) navodi da autoritativni stil odgoja rezultira maksimalnom potporom i poštovanjem, uz postavljanje jasnih granica ponašanja. Roditelj otvoreno pokazuje ljubav, pruža potporu i potiče dijete, ali u okvirima zadanih ograničenja. Ovaj odgojni stil ima pozitivne učinke na razvoj djeteta. Djeca autoritativnih roditelja imaju pozitivnu sliku o sebi, razvijenih su socijalnih vještina, imaju sposobnost regulacije emocija, te manifestiraju pozitivne oblike ponašanja.

U ovom stilu odgoja roditelji razumiju svoje dijete, te je njihov odnos s djetetom usmjeren na suradnju, a ne na sukob. Za ovaj stil kaže se da je najbolji pristup odgoju djeteta.

4.1.2 AUTORITARNI STIL ODGOJA

Ovaj odgojni stil uključuje visoku razinu kontrole i nadzora. Roditelji koji prakticiraju ovaj stil su strogi, postavljaju nerealno visoke zahtjeve i pri tome upotrebljavaju silu. Autoritarni roditelji ne pokazuju toplinu i ljubav prema djetetu. To su roditelji koji pokazuju dominaciju i moć u odnosu na dijete od kojeg očekuju poštovanje pravila, bez dodatnih objašnjenja. Takvi roditelji kontrolu postižu vikanjem, kritiziranjem, naređivanjem i prijetnjama. Djeca autoritarnih roditelja češće se koriste agresijom kao stilom ponašanja. Posljedica autoritarnog roditeljskog stila je niska razina prosocijalnog, a visoka razina agresivnog i samodestruktivnog ponašanja (Deković, 1991.; Deković i Janssens, 1992; prema Klarin, 2006).

4.1.3 POPUSTLJIVI STIL ODGOJA

Kako mu i ime govori, ovaj stil odgoja podrazumijeva visoku razinu topline i ljubavi, ali razina nadzora je vrlo niska. Pravila ponašanja nisu jasno definirana pa su djeca takvih roditelja često nezrela i impulzivna. Popustljivi roditelji svom djetetu ne pružaju jasnu i strogu strukturu, te su fleksibilni u postavljanju i ispunjenju zahtjeva. Ovakav odgojni stil

onemogućuje djetetu stjecanje normi i pravila ponašanja, pa se kod djece stvara nesigurnost. Takva su djeca najčešće depresivna, s osjećajem odbačenosti i nezadovoljstva (Klarin, 2006).

4.1.4 ZANEMARUJUĆI ILI RAVNODUŠNI STIL ODGOJA

Ovaj stil odgoja je obilježen niskom razinom ljubavi i nadzora. Roditelji ne pokazuju toplinu i ljubav niti nadzor i kontrolu. Ravnodušni stil odgoja opisuje roditelje koji ne pokazuju interes za dijete, njegove želje, potrebe, uspjehe i neuspjehe. Prema Klarin (2006) djeca ravnodušnih roditelja su zahtjevna i neposlušna, nemaju mogućnost regulacije emocija i u repertoaru ponašanja češće upotrebljavaju antisocijalne obrasce ponašanja.

5. SLIKA SUVREMENOG RODITELJSTVA

Suvremeno roditeljstvo sastoji se od neizmjernog niza događaja i iznenadnih kriza na koje treba brzo reagirati. Međutim, nije svejedno kako reagiramo, svojom reakcijom utječemo na djetetovu osobnost i samopoštovanje u dobrom ili lošem smislu riječi (Ginott, 2005).

Za većinu roditelja odgoj djeteta predstavlja najveći izazov u životu. Iako se za svako znanje čovjek mora obrazovati, za *zvanje roditelja* ne postoji škola. Popularno uvjerenje je da potrebne kompetencije roditelja dolaze prirodno tj. „*same od sebe*“. Međutim, da bi roditelji mogli pomoći svom djetetu da postane pošten čovjek koji je spreman za život, roditelji moraju usvojiti humane metode. Humani ciljevi zahtijevaju humane metode, a sama ljubav za učenje nije dovoljna. Roditeljima je potrebna vještina. Suvremeni roditelji suočeni su sa konkretnim problemima koji iziskuju konkretna rješenja, stereotipi poput „Pružite djeci više ljubavi“ jednostavno ne pomažu (Ginott, 2005).

Svjedoci smo ubrzanog načina života, sve dužih radnih vremena i sve većeg nedostatka vremena „za sebe“. Sve to utječe na psihofizičko stanje roditelja. Suočavajući se sa svakodnevnim izazovima života, posve je uobičajeno da su u današnje vrijeme roditelji umorni, pod stresom te da uslijed toga popuste pred zahtjevima svoje djece. Ukoliko to popuštanje postane konstantno vrlo lako se može dogoditi da od jedne krizne situacije nastane kriza u odgoju.

Osim suočavanja sa ubrzanim ritmom života, roditelji se suočavaju i sa promjenom obiteljskih uloga. Klarin (2006) navodi da je sve manje proširenih obitelji u kojima roditelji mogu računati na pomoć djedova ili baka, te da dolazi do promjene sveukupne odgovornosti u obiteljskom životu. Pod time se misli na zaposlenost majke. Veća zaposlenost majke utječe na veće sudjelovanje oca u odgoju. Osim toga njegova interakcija s majkom pridonosi

majčinu zadovoljstvu životom, koje dalje ima utjecaj na kvalitetu njezine interakcije s djetetom. Svi ovi elementi utječu na sveukupno funkcioniranje obitelji, a samim time utječu i na dijete.

Da bi dijete imalo optimalne uvjete za život i razvoj, stručnjaci ističu važnost kvalitetnog funkcioniranja obitelji kao sustava. Kao što su roditelji prvi odgajatelji, tako je obitelj prvo okruženje u kojem djeca uče moralne i etičke norme. Dijete u obitelji stječe prva iskustva pomoću kojih formira vlastiti stil interakcije. Kasnije u drugim socijalnim okruženjima prilagođava i preslikava taj stečeni stil ovisno o zahtjevima i specifičnosti konkretnog odnosa. Stoga je kvaliteta obiteljskog života iznimno važna za proces socijalizacije djeteta jer obiteljsko okruženje služi djetetu kao obrazac i predviđanje ponašanja u drugim socijalnim interakcijama (Klarin, 2006).

Skladno djelovanje obitelji tj. konstruktivna suradnja između njezinih članova iznimno je važna za ostvarivanje osnovnih ciljeva odgoja. Rečić (2006) ističe da je obitelj prva i najvažnija škola života. Također navodi da se sretne i uspješne obitelji temelje na zdravom odnosu punom ljubavi i razumijevanja s precizno utemeljenim pravilima ponašanja djece i roditelja.

6. SUVREMENE ODGOJNE METODE RODITELJA

U ovome poglavlju razradit ćemo dva termina koja smatram sve zastupljenijima u suvremenom odgoju: *hiperroditeljstvo* i popustljivost. Oba pojma su štetna u vidu razvoja djeteta. S jedne strane nalazi se *hiperroditeljstvo*, kojeg sve češće vidamo u modernom svijetu a karakterizira ga pretjerano zaštićivanje, nadziranje i pomaganje djetetu. S druge strane javlja se pretjerana popustljivost, tj. pretjerano popustljivi i suzdržani roditelji koji dopuštaju djetetu da njegovo ispitivanje granica ode predaleko. Oba stila odgoja su štetna za dijete, jer kako navode Shaw i Wood (2009), ako roditelji ne postavljaju odgovarajuće granice za svoje dijete, tada zapravo zanemaruju trenutke podučavanja u kojima odgajaju i štite svoje dijete. Rečić (2006) također napominje da odnosi u kojem dominiraju pretjerana strogost, blagost ili pak ravnodušnost roditelja, uzrokuju obostrane posljedice. Takvi odnosi i kod roditelja i kod djeteta uzrokuju poslušnost, anarhičnost i nesigurnost u svakodnevnom životu.

6.1 HIPERRODITELJSTVO

Hiperroditeljstvo naziva se još „*helikoptersko roditeljstvo*“, „*curling roditeljstvo*“ ili „*paparazzi roditeljstvo*“. Naziv „*curling roditeljstvo*“ proizlazi iz činjenice da su roditelji uključeni u svaki aspekt života svog djeteta, kao su sportu curlinga, roditelji mahnito čiste led pred svojom djecom. Sličan naziv – „*paparazzi roditeljstvo*“ označuje roditelje koji nastoje zabilježiti svaki trenutak u djetetovom životu, konstantno ga slikajući i snimajući.

Honore (2009) navodi da je današnji pritisak na djecu vrlo velik tj. da je roditeljski pritisak da od svoje djece izvuku maksimum sveopći. Roditelji žele da djeca budu najbolja u svemu i da imaju najbolje od svega, također žele da budu akademski obrazovani, uspješni u sportu te da kroz život prolaze bez teškoća i promašaja.

Ovakvo ponašanje roditelja može biti posljedica pritiska od drugih roditelja, rezultat osobnih nedostataka i neuspjeha u djetinjstvu, ili pak posljedica straha od neizvjesnosti i neuspjeha u budućnosti. Pretjerano zaštitničko ponašanje može negativno utjecati na dijete umjesto da mu pomogne. Takav opterećujući nadzor djeteta onemogućava djetetu da kasnije u životu samostalno odlučuje i da se nosi s problemima. Honore (2009) navodi da takva djeca mogu završiti s uskim pogledima na život i borbom da ostanu stajati na vlastitim nogama. Iako roditelji žele najbolje za svoje dijete, roditeljeva definicija uspjeha može biti prevelik teret za dijete. Ovdje se javlja velika kontradikcija; roditelji žele najbolje za svoje dijete a s druge strane, uvijek se radi o roditeljima tj. o odraslima i njihovim očekivanjima.

Možemo primijetiti pritisak već u najranijim mjesecima u životu djeteta. Majke već u trudnoći kupuju razne knjige o razvoju djeteta, čitaju članke i puštaju svojoj djeci posebnu glazbu nadajući se da će mu tako osigurati najbolje uvjete za njegov razvoj. Shaw i Wood (2009) navode da suvremene majke i očeve kultura potiče na to da pretjeruju u primoravanju i guranju svoje djece na beskrajan put uspjeha. Pod pritiskom medija i društva, roditelji dobivaju dojam da već od najranije dobi, čak još u maternici, moraju svojoj djeci osigurati multisenzorna iskustva. Honore (2009), pozivajući se na najnovija istraživanja iz neuroznanosti, navodi da bebama ne trebaju umjetni stimulansi već ljudske, praktične veze. Neuroznanstvenici naveli su da je djetetov mozak programiran da traži informacije koje će razviti njegov mozak te da nije *tabula rasa* koja pasivno čeka da je odrasli ispune. Iz toga autor zaključuje da se opterećivanje male djece čini beskorisnim te da može imati i negativan učinak.

Ako malo dijete od roditelja više doživljava pritisak nego ugodu, ono također može osjećati stres. Honore (2009) ističe da ako je djetetov mozak ispunjen hormonom stresa kao što je adrenalin ili kortizol, ta kemijska promjena u djetetovom mozgu može s vremenom postati stalna, te mu otežavati učenje ili u kasnijem životu kontrolu agresivnosti, također, izgledi za depresiju se povećavaju. Dakle, iako je rano djetinjstvo vrijeme iznimne elastičnosti mozga, to ne znači da je djetetu potreban permanentan poticaj. Dapače, dosađivanje djetetu omogućuje opažanje detalja u svijetu oko sebe te ih uči kako iskoristiti i ispuniti vrijeme. Mali trenuci frustracije su zapravo dobri jer dijete uči da ne ide sve uvijek po planu.

6.2 *POPUSTLJIVOST*

Kao što već znamo, popustljive roditelje karakterizira velika emocionalna toplina ali slaba kontrola. Popustljivi roditelji prihvaćaju djecu, ali ne postavljaju nikakva ograničenja. Naime, takvim roditeljima nedostaje autoritet. Često se na znaju nositi s djetetovim negativnim emocijama pa nalaze rješenje u kupovanju igračaka, prijetnjama ili pustim obećanjima. Ukratko, takvi roditelji najčešće udovoljavaju djeci u izazovnim situacijama. Djeca popustljivih roditelja često ustrajno protestiraju, plaču, razdražljiva su, zahtijevaju da sve bude po njihovom te ne poznaju razliku između svojih potreba i želja. Logično je da se djeca tako ponašaju jer su naviknuta da im roditelji ispune svaku želju i potrebu.

Naravno da, kako Shaw i Wood (2009) navode, tek rođeno dijete treba i zaslužuje trenutačnu i stalnu pažnju. Određena ponašanja mogu se tolerirati kod mlađe djece (1-3 godine), ali što je dijete veće to i granice moraju biti jasnije. Ukoliko dijete uporno koristi negativne obrasce ponašanja onda je to problem čiji uzrok možemo naći u odnosu roditelja prema djetetu. Iako takvi roditelji ispunjavaju svaki djetetov zahtjev, takva količina slobode u dječjoj dobi stvara nesigurnost i nije dobra za dugoročan razvoj (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Djeca popustljivih roditelja na postavljanje granica obično reagiraju ljutnjom te nakon suočavanja s frustracijom doživljavaju emocionalni slom. Takva djeca također postaju temperamentna te odbijaju prihvatiti obrasce ponašanja (Shaw i Wood, 2009). Takva djeca dobivaju poruku da će se njihovi roditelji predati samo ako im se dovoljno jako odupru. Djeca se tada koriste plaćem i često agresivnom upornošću kako bi dobili što žele. Roditelji, naravno, frustrirani i pod pritiskom, reagiraju pokoravanjem i povlačenjem pred djetetom. Često možemo čuti roditelje koji dječje postupke opravdavaju rečenicama poput „On/ona je živahno dijete“, „On/ona je jednostavno takav/a“ ili jednostavno priznaju da su preumorni da

bi rješavali određenu situaciju. Ukoliko se takve situacije često ponavljaju može doći do ozbiljnog odgojnog problema koji je kasnije teško ispraviti ali nije nemoguće.

Djeca odgajana ovakvim stilom kasnije postaju ovisna o svojim roditeljima te nisu ustrajna u zadacima, što dovodi do lošeg školskog uspjeha i sklonosti antisocijalnom ponašanju (Oyserman i sur., 2005; prema Berk, 2015). Ako roditelj svakodnevno dopusti svom djetetu da se ponaša na neprimjeren način, tada zapravo šteti njegovom emocionalnom razvoju (Shaw i Wood, 2009). Takva djeca, između ostalog, pate od nedostatka samopouzdanja, impulzivna su i sklona socijalnoj i emocionalnoj nezrelosti (Milanović, 2014).

Uzroke popustljivog odgoja, autori Shaw i Wood (2009) nalaze u prenatrpanom rasporedu roditelja. Navode da prevelik pritisak i manjak vremena dovode do toga da je za većinu roditelja obiteljski život prepun posla u kojem im nedostaje zabave. Ukratko, obiteljski život tj. odgoj predstavlja im prevelik izazov pred kojim se jednostavnije povući. Takav način odgoja nije dobar ni za dijete niti za roditelje. Djetetu narušava njegov emocionalni razvoj, a roditelje frustrira zbog njihovih uzaludnih pokušaja da uspostave red u obiteljskom životu. Ipak, autori navode da se takav stil može promijeniti jer djeca jako brzo uče, ali za to im trebaju roditelji sa jasnim i dosljednim pravilima.

7. VAŽNOST GRANICA U ODGOJU

Kao jedan od glavnih uzroka nesporazuma u odnosu između roditelja i djeteta, Rečić (2006) navodi upravo nedovoljno jasno definirane granice. Dobro je poznato da su djeci potrebne jasne i čvrste granice te red i predvidljivost kako bi se osjećala sigurno. Djeci treba vodstvo odraslih, roditelji trebaju jasno reći što je u redu, što nije u redu, što se smije a što se ne smije. Kako Honore (2009) navodi, djeca bez granica nikad ne nauče podnositi razočaranje ili odgođeno zadovoljavanje svojih želja. Međutim, iako to znaju, danas roditelji imaju sve više problema sa postavljanjem granica u odnosu između sebe i djeteta. Mnogi roditelji imaju osjećaj kao da su u prijašnjim vremenima djeca bila poslušnija ili da je prijašnji odgoj bio bolji. Možda im se tako čini jer je obiteljska struktura bila drugačija, vladao je patrijarhat u kojem je muškarac imao potpunu moć nad ženom, a oni zajedno imali su moć nad djecom. Djeca su tada bespogovorno slušala. Granice su se određivale prema društvenim pravilima dok je danas, s obzirom na ubranu promjenu društvenog života, vrlo teško uhvatiti korak s promjenama a samim time i odrediti granice.

Juul (2001) skreće pozornost na to da djeca sve češće preuzimaju kontrolu nad roditeljima. Ta djeca, kaže, odrastaju u nesigurne ljude jer svako dijete, svaki čovjek u djetinjstvu treba - vodstvo roditelja koji jasno zna reći „da“ i „ne“ i koji stoji iza svoje odluke. Upravo zato ističe važnost postavljanja granica, ali ne samo one koje postavljamo djeci već i one koji roditelji sami sebi postavljaju. Autor ističe da roditelji trebaju naučiti postaviti svoje osobne granice u odnosu s djecom. Roditelji moraju prihvatiti svoj osobni autoritet ali ne i autoritarnu moć. Ukoliko roditelji uspiju postaviti osobne granice na način da ne narušavaju one djetetove, tada se dijete uči poštovanju i uči djelovati etički. Honore (2009) također navodi da granice uče dijete o njegovim vlastitim snagama i slabostima te ga spremaju ga za život u svijetu koji je temeljen na pravilima i kompromisima. Suprotno tome, Shaw i Wood (2009) tvrde da ako djeca nemaju postavljene granice, tada ona stvaraju jednodimenzionalnu sliku svijeta, tj. onemogućen im je razvoj sposobnosti da brinu za druge i da ih razumiju jer misle da mogu dobiti sve što zažele u bilo kojem trenutku. Nadalje, Zrilić (prema Galambos, Barker i Almedia, 2003; 2005) navodi istraživanje u kojem su djeca od dvanaeste do šesnaeste godine čiji su roditelji imali nadzor nad ponašanjem, ali bez prisila i zabrana, pokazali najmanje problema u ponašanju. Također je ustanovljeno da su disciplina i postavljanje granica bitni u sprječavanju agresivnosti, te da je podrška važan prediktor uspjeha u školi i emocionalne stabilnosti.

Definirati granice nije lak zadatak, najprije roditelj treba biti svjestan svog karaktera a zatim i djetetovog. Potrebno je puno vremena u kojem će roditelj promatrati djetetove reakcije te učiti o njegovom ponašanju u situacijama kada je sretno, tužno, ljuto ili frustrirano. Treba puno učenja na sebi, strpljenja i vremena da bi se roditelj uspio iskontrolirati u izazovnoj situaciji na način da ne prigovara ili kritizira. Sa granicama treba eksperimentirati kako bi pronašli one koje funkcioniraju. One se razlikuju od obitelji do obitelji, od djeteta do djeteta te ovise o karakteristikama i temperamentima članova obitelji. Ono što je najvažnije, kako navode Shaw i Wood (2009), jest osigurati djeci stabilno okruženje ispunjeno ljubavlju i razumijevanjem, stvoriti jasna pravila i definirati dječji položaj u odnosu na roditeljev. U takvom okruženju granice su samo sredstvo koje djetetu pruža siguran prostor u kojem može istraživati svijet.

Kako Juul (2001) navodi, roditelji trebaju razvijati vlastitu osobnu odgovornost i jezik. Osobni jezik je važan jer je temelj poruke koja se šalje djetetu. U toj poruci više je bitan osjećaj koji nosi nego sadržaj. Osobni jezik, npr.: „želim“ i „ne želim“, djelotvoran je samo ako je doista osoban. U takvoj poruci prisutan je temperament i emocionalno stanje roditelja,

što je sasvim normalno jer su roditelji ljudska bića kojima je dopušteno osjećati se tužno, ljutito ili nervozno. Ako se takva emocionalna stanja izraze na primjeren način tj. razgovorom, djeca tada razvijaju svoju socijalno-emocionalnu inteligenciju tj. uče kako izraziti svoje emocije a da pritom nikog ne povrijede. Kako ističe Juul (2001), postavljanjem osobnih granica roditelji primarno štite vlastite potrebe a kad to mogu učiniti tako da ne povrijede potrebe djece, tada napreduje i cjelokupna interakcija u obitelji.

7.1 KAKO I KADA POSTAVITI GRANICE

Svaka obitelj postaviti će granice ovisno o vrijednostima koje njeguje i smatra važnima. Roditelji moraju osobno odlučiti gdje će one biti te pronaći ravnotežu između discipline i popuštanja koja njihovoj obitelji najbolje odgovara (Honore, 2009). Koje god granice roditelji odluče postaviti, Ginott (2005) navodi da ih treba postavljati tako da djetetu jasno i cjelovito govore što sve ulazi u neprihvatljivo ponašanje, te što je za razliku od toga prihvatljivo. Na primjer: „Sestra nije za guranje; bicikl je za guranje“. U suprotnom, dvosmislene granice često dovode do beskrajnih rasprava s djetetom u kojima nema pobjednika. Naravno, svaki proces postavljanja granica mora se provoditi autoritetom, a ne uvredama. Kako Shaw i Wood (2009) navode, taktiziranje je vrlo važan dio odgoja. Pod time se misli na postavljanje granica tako da se djetetova frustracija svede na najmanju moguću mjeru, te da štite njegovo samopoštovanje.

Kriza autoriteta tj. vrijeme kad se granice moraju jasno postaviti obično dolazi kad roditelj počinje misliti da ne dobiva dovoljnu količinu djetetovog poštovanja. Roditelji u tim trenucima uglavnom pokušavaju prisiliti dijete da promijeni ponašanje što obično rezultira obostranom frustracijom. Ginott (2005) ističe da metode prisile umnožavaju ogorčenje i otpor, a vanjski pritisak samo izaziva prkos. U takvim krizama važno je djetetu dopustiti emocije ali ograničiti ponašanje. Iako djeca, a ni odrasli, ne mogu birati svoje emocije, ona ipak mogu naučiti kako preuzeti odgovornost za način i vrijeme njihova pokazivanja.

Kako bi znali kad je vrijeme za ponovno postavljanje autoriteta, Shaw i Wood (2009, str. 192) navode neke specifične osobine roditelja čije je dijete izmaklo kontroli:

1. Nesigurnost – ukoliko roditeljeve želje za vlastito dijete proizlaze iz njihovog dubokog uvjerenja, tada je vjerojatnije da će se dijete prilagoditi postavljenim ograničenjima.

2. Nevjerodostojnost – kod donošenja odluka roditelj ne smije dopustiti da ga zavedu popularni stavovi, već treba misliti na dobrobit djeteta i vrijednosti koje želi prenijeti. Roditelj treba zastati i razmisliti o onome što zaista smatra važnim.
3. Krivnja – ukoliko roditelj oklijeva da se sukobi sa svojim djetetom onda ne može očekivati dobar rezultat.

Shaw i Wood (2009) navode još neke situacije koje zahtijevaju redefiniranje autoriteta, npr.: pretjerani ispadi bijesa, trajni problemi s odlaskom u krevet, agresija prema prijateljima u igri...Sve te situacije mogu biti znakovi da je odgoj i razvoj djeteta krenuo u nepoželjnom smjeru. „Ako se problematičnom ponašanjem ne stane na kraj, onda se karakter i svjetonazor djeteta neprekidno moralno izobličuju, a što vrijeme više prolazi to postaju i sve teže savladivi“ (Shaw i Wood, 2009; str. 211). Ipak, ističu da djeca koju je teško kontrolirati obično počnu surađivati čim njihovi roditelji preuzmu kontrolu u svoje ruke.

No, prije nego li roditelji odluče postaviti granice i uspostaviti autoritet, Honore (2009) ističe da je vrlo važno znati da u tom procesu ne postoje prečice tj. potrebno je uložiti veliki trud prvenstveno da se otkrije zašto se dijete loše ponaša (je li nesretno, uplašeno ili zabrinuto).

Ginott (2005) također smatra važnim odrediti samo prioritetne granice i pravila tj. svesti ih na minimum jer je mnoštvo pravila teško provesti.

8. KRIZA AUTORITETA RODITELJA

Potpuno je normalno da djeca povremeno provjeravaju svoje roditelje i ispituju granice. Na taj način, kako kažu Shaw i Wood (2009), djeca na siguran način ispituju što njegova okolina očekuje od njega. Situacije u kojima djeca ispituju granice trebale bi biti prilika za odgojno – obrazovni učinak a nažalost, često vode do sukoba te rezultiraju obostranim nezadovoljstvom. Ukoliko sukobi postanu kontinuirani, roditelji počinju biti pod stresom te se uslijed neznanja, koriste se nekim vrlo štetnim rješenjima ili se jednostavno povuku i popuste pred djetetom. Ako je dijete urednog psihofizičkog zdravlja, a s roditeljem je permanentno u skobu, vrlo vjerojatno se radi slabom autoritetu roditelja. Naravno, podrazumijeva se da je roditelj upoznat s osnovama osobitosti psihofizičkog razvoja djeteta pa da može razlučiti da li se radi o normalnoj razvojnoj fazi ili je problem u njegovom autoritetu. Na primjer, za četverogodišnjake je karakteristično da su previše sigurni u sebe te da iskušavaju svoje mogućnosti i preko dopuštenih granica što ih onda dovodi u česte sukobe

s okolinom (Starc, Čudina-Obradović, Pleša, Profaca i Letica, 2004). Jedan od uzroka sukoba može biti i velika razlika između stvarnog i roditeljevog poimanja zrelosti djeteta, zato je važno da su roditelji upoznati s osobitostima razvojnih faza kod djeteta kako bi izbjegli sukobe i stvarali kvalitetne odnose s djecom (Rečić, 2006).

Shaw i Wood (2009; str. 123) navode neke od znakova koji bi mogli upućivati na to da se radi o djetetu koje je teško kontrolirati:

- Roditelj sam sebe zatiče kako djetetu popušta svaki put kad primijeti da je na pomolu scena.
- Dijete često prkosno odgovara, vrijeđa ili psuje roditelja.
- Dijete ima običaj udariti roditelja rukom ili nogom, pljuvati ili na neki drugi način fizički napadati kad je ljutito.
- Roditelju je često neugodno pred drugim ljudima zbog ponašanja njegovog djeteta.
- Roditelj se neprekidno osjeća frustrirano i podcjenjivano, bez obzira na to koliko se trudio udovoljiti djetetu.

Vrlo je važno kako roditelji reagiraju na prethodno navedene situacije. Neki će roditelji takav oblik ponašanja kažnjavati, a neki ignorirati. Niti jedan način nije dobar. Kažnjavanje i ignoriranje mogu samo pogoršati takve oblike ponašanja. Ginott (2005) navodi da su roditelji skloni ignorirati djetetovo iskušavanje granica jer žele da im djeca budu sretna, jer ako ih kazne, djeca im mogu nametnuti osjećaj krivnje s kojim se ne žele nositi. Honore (2009) pak govori da suvremeni roditelji popuštaju djeci zbog osjećaja krivnje što ne provode dovoljno vremena s njima. U svakom slučaju, sukob tj. otpor roditeljskom autoritetu treba shvatiti kao jedno od obilježja obiteljskog života. Svi roditelji susrest će se prije ili kasnije s takvim sukobima, osobito je značajno koje će alate upotrijebiti u njihovom rješavanju. Normalno je da roditelj ne može biti emocionalno dostupan cijelo vrijeme, stoga se događa da povremeno povisi ton na dijete ili postane pretjerano kontrolirajući. Buck i Forward (2002) navode da se većina djece može nositi s povremenim naletima ljutnje roditelja sve dok im oni pružaju dovoljno ljubavi i razumijevanja, naime, problem nastaje ukoliko negativni obrasci ponašanja postanu trajni u životu djeteta jer tada mogu prouzročiti veliku emocionalnu štetu kod djeteta. Također navode da „djeca imaju pravo biti usmjeravana odgovarajućim roditeljskim granicama ponašanja, griješiti i biti disciplinirana, bez da su pritom fizički ili emocionalno zlostavljana“ (Buck i Forward, 2002; str. 32). Ono što zapravo djeci treba u sukobima s

roditeljima je prvo pažnja i razumijevanje, a zatim taktičnost, strpljivost i čvrst stav roditelja (Bergmann, 2009; Rečić, 2006).

Shaw i Wood (2009; str. 30) navode neke od postupaka roditelja koji ukazuju na to da je njihov autoritet u krizi:

- Roditelj nema čvrstih pravila ni svakodnevne rutine koje bi primijenio na miran, pravedan i uvjerljiv način, a da pritom ne osjeća krivnju ili da ne oklijeva.
- Roditelj više i prijeti djeci (roditelj može biti čvrst i pouzdan u provođenju pravila i bez pribjegavanja ovim metodama)
- Roditelj očekuje previše kad zahtijeva premalo.
- Roditelj dopušta djetetu da iskusi nagradu za ono što nije zaradilo i postiglo vlastitim snagama.
- Roditelj ne razgovara s djecom o problemima (izravna i iskrena komunikacija treba biti konstantna osobina međuodnosa s djetetom).

Rješavanje sukoba tj. kriza u autoritetu rješava se dijalogom, razumno uvjeravanje djelotvornije je od sile. Pujol i Pons (2004) navode da roditelji dijalogom moraju rasvijetliti odgovornost za određene odluke. Njihova zadaća je dati djeci na znanje da roditeljski autoritet služi kako bi zaštitio njihovo iskustvo i jamčio im slobodu, a ne obrnuto.

Ovakav moralni (roditeljski) autoritet, za razliku od pravnog, nameće se: „primjerom, ugledom, nesebičnošću, razumom, razumijevanjem i ljubavlju“ (Pujol i Pons, 2004; str. 97).

8.1 SUKOBI I KRIZNE SITUACIJE

Sukobi ili krizne situacije u kojima dijete preispituje autoritet roditelja česta su i normalna pojava u svakoj obitelji. Takve krize mogu oslabiti ili ojačati odnos roditelja i djeteta, one su zapravo test za kvalitetu odnosa. Ovisno o ishodu, krizne situacije mogu donijeti mržnju, neprijateljstvo i psihičke ožiljke ili pak privući osobe u bližu, kvalitetniju i prisniju vezu (Gordon, 1996; prema Rečić, 2006). Krizne situacije uvelike ovise o osobnosti roditelja i djeteta te o postavljenim granicama, pravilima i vrijednostima unutar obitelji. Ukoliko su sukobi i rasprave u takvim situacijama konstruktivne, tada dijete ima priliku naučiti kako se nositi sa sukobom i kako biti pripremljen za buduće sukobe izvan obiteljskog života. Također je važno da su rasprave ravnopravne tj. u ovom slučaju, da dijete ne vodi glavnu riječ. Roditelji koji nemaju jasno postavljene granice i izgrađen autoritet obično popuste pred

djetetovim željama i molbama ostavljajući misao u djetetovoj glavi da može što god poželi. U većini takvih situacija roditelji pokušavaju biti strpljivi s djecom do te mjere da na kraju strpljivost donese kontraefekt – roditelji puknu pod pritiskom. Boje se da bi njihova ljutnja mogla naškoditi djeci dok bi zapravo trebali djecu upoznati s ljutnjom i primjerenim načinom izražavanja iste.

Nasuprot straha roditelja nalaze se drugi štetni alati u rješavanju kriznih situacija a to su nasilje, vikanje ili ispadi bijesa. U svakodnevnom životu odrasli i djeca suočavaju se s čitavim nizom frustracija različitih intenziteta. Sve frustracije imaju zajedničke karakteristike: ljutnja, tuga i nervoza. Takve emocije važno je izražavati tako da roditelju donosi olakšanje a djetetu neke spoznaje bez uzrokovanja štetnih posljedica. Vika, nasilje ili ispadi bijesa možda će ponekad natjerati dijete da posluša, ali takvi načini ostavljaju dugoročne štetne posljedice na dijete te ga tjeraju u inat. Dijete će tada vjerojatno poslušati iz straha, što u kasnijim godinama može prouzročiti probleme s anksioznošću, agresivnošću i niskim samopoštovanjem (Berk, 2015). Djeca čiji roditelji koriste takve alate u odgoju mogu kasnije i sama pribjegavati sili kada ne dobiju nešto što žele te mogu postati povučena, tužna, bojažljiva i razdražljiva uz čestu pojavu promjene raspoloženja (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Ljutnja je često prisutna emocija koja se ponekad javlja iznenadno, a nekad ju čak i možemo predvidjeti pa nas svejedno iznenadi. Djeca trebaju upoznati roditeljevu ljutnju i granice u ponašanju, ali na primjeren način. Trebaju naučiti da je moguće izraziti ljutnju, a da ničiji osjećaji nisu povrijeđeni. Emocionalno zdravi roditelji ne skrivaju svoje osjećaje, njihove riječi u skladu su s njihovim emocijama, svjesni su svoje ljutnje i uvažavaju je (Ginott, 2005). Umjesto da se na krizne situacije i ispitivanje granica gleda kao na nešto loše, Shaw i Wood (2009) navode da upravo takve krizne situacije djetetu pomažu da na siguran način otkrije što njegova okolina očekuje od njega. Prema Ginott (2005), djeca mogu razumjeti ljutnju koja kaže: „Postoje granice moje tolerancije.“, ali ne i nasilje ili bujicu bijesa.

8.2 ŠTETNI SAMOOMBAMBENI MEHANIZMI

Metode odnošenja prema djeci gotovo uvijek imaju samoobrambeni karakter. Pod time se misli na prijetnje, podmićivanje, obećanja, sarkazam, propovijedi ili podučavanje o ljubaznosti (Ginott, 2005). Takvi načini komunikacije najčešće su prisutni u kriznim situacijama tj. u situacijama kada dijete preispituje granice. Rečić (2006) navodi da se takvim metodama, u kojima su prisutni pobjedničko-gubitnički stavovi i djelovanja (moć, prisila ili

snaga roditelja), zapravo odgajaju poslušna/povodljiva/podložna ili egocentrična/sebična/razmažena djeca. Takvim metodama nikada se ne postigne dugoročni cilj već se samo povećava učestalost sukoba.

1. **PRIJETNJE** – Prema Ginott (2005), prijetnje su besmislene jer zapravo služe kao poziv na loše ponašanje. Tipičan primjer prijetnje može se vidjeti u rečenici koja glasi: „Ako to još jednom učiniš...“, naime dijete takvu rečenicu može interpretirati kao da roditelj od njega očekuje da to učini još jednom ili će biti razočaran. Nameće se zaključak da takvo upozorenje stavlja dječju neovisnost pred izazov, dijete je zapravo izazvano da ponovi određeni prijestup. Kao rješenje, Ginott (2005) navodi da djetetu treba ponuditi dvije mogućnosti tj. dati mu izbor. Tada će se dijete osjećati zadovoljnije, kompetentnije i ravnopravnije jer će imati priliku izabrati.
2. **LEKCIJE I PROPOVIJEDI** – Ova metoda može biti posebno štetna ako djeca ne vide u kući ono što ih roditelji podučavaju riječima. Ravnopravna komunikacija mora glasno objašnjavati razloge roditeljevog djelovanja u tišini (Pujol i Pons, 2004). Teorije i razne metode neće koristiti odgoju ako ih roditelji svakodnevno i aktivno ne primjenjuju. Dakle, dijela, a ne riječi.
3. **PODMIĆIVANJE** – Pokloni, umirivanje ili ucjene spadaju u podmićivanje kako bi se djeca ponašala na željeni način. Iako se čini kao da roditelji nagradama kontroliraju djecu, dugoročno gledajući, djeca počinju kontrolirati roditelje. Prema Shaw i Wood (2009), dijete koje je naučilo da je inačjenje dobar način da dobije ili iznudi što želi zapravo prihvaća dobivene objekte kao zamjenu za stvarnu ljubav. Čak i kada prima poklon, takvo dijete osjećat će se usamljenim i napuštenim. Sličan pristup navodi i Ginott (2005), tzv. „ako-onda“ pristup. Takav pristup šalje poruku djetetu da roditelj sumnja u njegovu sposobnost da promijeni ponašanje. Rečenice poput „Ako prestaneš piškiti...“ zapravo govore djetetu „Mislimo da se možeš kontrolirati, ali namjerno ne želiš.“ Prema Ginottu (2005), takav način može kod djeteta dovesti do cjenkanja, ucjenjivanja i sve većom željom za nagradama u zamjenu za „dobro“ ponašanje. Osim toga, djeca se mogu namjerno početi loše ponašati kako bi od roditelja dobila nagradu za bolje ponašanje. Shaw i Wood (2009) zaključuju da će takvo dijete odrasti u osobu koja će odnose s najbližim ljudima zasnivati na kontroli umjesto na empatiji i ljubavi. Nadalje, ukoliko se djecu nagrađuje zbog nečega što nisu zaslužili onda će ona u odrasloj dobi pokazivati manjak motivacije i produktivnosti.

4. **OBEĆANJA** – Obećanja obično dolaze kada roditelji moraju dokazati da uistinu misle ono što kažu. Takva metoda štetna je jer u djeci potiče nerealna očekivanja a odnos s djecom trebao bi biti građen na povjerenju. Nerijetko kod djece dolazi do bujice emocija kada obećanje iz nekog razloga ne može biti ispunjeno. Dijete se tada osjeća izdano i može misliti da roditelji nisu vrijedni povjerenja. Ginott (2005) ističe da kod djece nikada ne treba tražiti obećanja koja se tiču dobrog ponašanja u budućnosti ili prestanka nekog prošlog neposluha. Dijete ne može biti sigurno u svoje buduće postupke, kao ni odrasli, stoga je nepošteno poticati dijete na obećanja protiv svoje volje.
5. **SARKAZAM** – Prema Ginott (2005), sarkazam predstavlja zvučni zid prema učenju i ozbiljnu prijetnju za dječje mentalno zdravlje. Shvaćanje sarkazma razlikuje se od djeteta do djeteta, ovisno o dobi i njihovom mentalnom razvoju. Sarkazam može biti humorističan ukoliko je primjeren, međutim, najčešći je slučaj da se sarkazmom šalje negativna poruka. Pitanja poput „Jesi li gluh/a ili što?“, osim što zbunjuju djecu također povrjeđuju njihove osjećaje. Ukoliko roditeljevo lice i geste nisu usklađene, dijete vjerojatno neće razumjeti poruku te će ju pogrešno protumačiti. Osim toga, osjećat će se zbunjeno i neće znati da li se roditelj šali ili ono doista radi nešto pogrešno. Zbog takvog načina komunikacije dijete može početi sumnjati u svoje sposobnosti i u način na koji bi se trebalo izraziti. Usvoji li dijete sarkazam tj. takve fraze nepoštovanja, to bi mu u budućem životu moglo uvelike otežati komunikaciju s okolinom. Kako kaže Ginott (2005), bilo na duhovit ili neduhovit način, dijete se nikada ne smije umanjivati u njegovim vlastitim očima niti u očima njegovih vršnjaka. Sarkazam udaljuje roditelje od djece zbog toga što podrazumijeva postavljanje odrasle osobe iznad djeteta, prekriva istinske osjećaje pod krinkom ironije te uzrokuje manjak empatije u odnosu roditelja i djeteta.
6. **KAZNE** – Rumpf (2009) navodi da kazna nije prirodna posljedica nekog ponašanja, ona je namjera da kaznimo onoga kojeg odgajamo, prema tome već se u samom početku čini besmislenim učiti dijete nešto što nije prirodno. Kazne možda na trenutak pružaju rješenje situacije, ali rijetko kad postižu duže djelovanje. Jedino što mogu je zastrašiti dijete i učiniti ga nesigurnim, a to mu onda komplicira put do samosvjesnog razvoja. Kazne su često praćene poniženjima, odnosno diskriminacijom. Diskriminacija djeluje osobito štetno kada dolazi od djeci važnih osoba. Najdublje ih povrjeđuje pomisao da su iznevjerili očekivanja bliske osobe. To

često dovodi do gubitka djetetove volje i interesa za određene akcije. Kako Rumpf (2009) navodi, poseban problem može nastati kada dijete ne razumije vlastito ponašanje tj. zašto je dobilo određenu kaznu. Takvo nerazumijevanje vodi k nesigurnosti i strahu i čini situaciju još lošijom, jer dijete tek tada nastavlja svoje ponašanje.

8.3 POSTAVLJANJE AUTORITETA U KRIZNIM SITUACIJAMA

Krizne situacije zahtijevaju puno strpljenja i taktiziranja, prema tome, Ginott (2005, str. 41) navodi tri koraka koja mogu pomoći roditeljima u pripremi na takve situacije:

1. Prihvatite činjenicu da ćete se u ophođenju s djecom ponekad naljutiti.
2. Imate pravo osjećati ljutnju bez krivnje ili srama.
3. Ako ne ugrožavate tuđu sigurnost, imate pravo izraziti ono što osjećate. Ljutnju možete izraziti bez napadanja djetetove osobnosti ili karaktera.

Jedna od najkonkretnijih metoda suočavanja sa ljutnjom u kriznim situacijama je korištenje „JA“ – poruka (Ginott, 2005; Rečić, 2006). Ovu metodu karakterizira jasno imenovanje turbulentnih osjećaja koje roditelj osjeća. Na primjer: „Ja se osjećam ljuto/bijesno/uznemireno.“ Takve izjave upozoravaju dijete da se popravi ili bude oprezan. Ako takve kratke izjave ne promijene djetetovo ponašanje, tada se izjave trebaju izražavati pojačanim intenzitetom. Ginott (2005, str. 41) navodi neke od primjera: „Ljuta sam.“ „Osjećam se jako ljuto.“ „Osjećam se jako, jako ljuto.“ „Bijesan sam.“ U kriznim situacijama roditelji su mnogo učinkovitiji kada izraze vlastite osjećaje i misli, a da pri tome ne napadaju djetetovu osobnost i dostojanstvo.

Suprotno od JA – poruka su TI – poruke koje su uperene na ličnost i djetetu šalju poruku „Ti si loš“ (Gordon, 1996). Takve poruke dešavaju se uslijed nestrpljivosti odraslih (kada dijete ne mijenja ponašanje), negativno procjenjuju dijete i stvaraju lošu sliku o sebi kod djeteta.

1.1 Nudimo rješenja		1.2 Ponižavamo (ubitačne poruke)	
naređujemo, zapovijedamo	× Nađi si nešto za igru! × Prestani gužvati taj papir! × Ostavi na miru te lonce i zdjele!	osuđujemo, kritiziramo, grdimo	× Ti si nepristojan. × Ti si glup, nemaš pojma.
upozoravamo, opominjemo, prijetimo	× Vrisnut ću ako ne prestaneš! × Ako odmah ne izađeš, bit će ti žao!	dajemo imena, posramljujemo, rugamo se	× Ti si beba, gospodica "neću" × Sram te bilo!
nagovaramo, propovijedamo, moraliziramo	× Igraj se negdje drugdje. × Nikad ne prekidaj kada netko govori.	tumačimo, dijagnosticiramo, analiziramo	× Samo tražiš moju pažnju. × Želiš me naljutiti. × Testiraš moje granice.
savjetujemo, predlažemo rješenja	× Zašto se ne bi igrao vani? × Ne bi li pospremio svaku stvar kad budeš gotov?	poučavamo, upućujemo	× Dobra djeca to ne rade. × Za promjenu budi dobar.

Slika 1. Ti-poruke (UNICEF: Rastimo zajedno – Ja poruke, n.d.)

Prema Rečić (2006), samo roditelj koji je siguran u sebe može upućivati JA – poruke. To znači dati djetetu do znanja da i roditelj može biti zbunjen/uplašen/razočaran/ljut, ali da u isto vrijeme može svojim lijepim ponašanjem te postavljenim granicama i pravilima razumjeti dijete, uvažavati njegove sposobnosti i pogreške. Takva metoda pridonosi međusobnom približavanju, a ne razilaženju s djetetom. Ginott (2005) navodi da ponekad samo izjavljivanje osjećaja prekida dijete u lošem vladanju, dok je u drugim situacijama potrebno dodatno objasniti svoju unutarnju ljutnju i reakcije tj. ono što bi roditelj htio poduzeti. Kao primjer navodi: „Ljuti me kada vidim da si udario brata. Tako se iznutra naljutim da sva pocrvenim. Kipim. Nikada neću dopustiti da ga povrijediš.“ Takva poruka ne izaziva na otpor i pobunu već informativno djeluje na dijete u smislu da mu daje do znanja kako se roditelj osjeća i istovremeno mu sugerira smjer promjene ponašanja. Prema Centar za podršku roditeljstvu „Rastimo zajedno“ (n.d.), struktura JA – poruke je slijedeća:

1. Kad ti radiš to (konkretno djetetovo ponašanje koje mi je neprihvatljivo),
2. Loše se osjećam (smeta mi, ljuti me, brine me, bojim se, žalosti me...),
3. Moram / ne mogu (ne čujem, moram očistiti...),
4. I želim, očekujem, predlažem... (da razmisliš, učiniš nešto drugačije...).

TI-PORUKA	JA-PORUKA
Izvoli se obući!	Kada hodaš bos, brinem se za tvoje zdravlje i želim da obuješ papuče ili se igraj na tepihu.
Sram vas bilo, opet ste sve ostavili meni!	Ljuti me kad ostavite kaos u kuhinji pa sve moram sama pospremiti! Pomoglo bi mi da svatko iza sebe stavi svoje tanjure u sudoper.

Slika 2. Razlika između Ti-poruka i Ja-poruka (UNICEF: Rastimo zajedno – Ja poruke, n.d.)

Metoda JA – poruka omogućuje izražavanje ljutnje bez nanošenja štete te je dobar primjer djeci kako sigurno izražavati ljutnju. Kako navodi Ginott (2005), ta metoda zahtijeva od roditelja da pokažu djeci kojim prihvatljivim načinom mogu izraziti emocije i kako sigurno i s uvažavanjem izraziti ljutnju. Djeca tako mogu uvidjeti da njihova ljutnja ne mora biti destruktivna, da mogu biti ljuti, a da pri tom nikog ne povrijede. JA – poruke neće odmah promijeniti ponašanje djeteta, ali su dio procesa kojim se gradi dobar odnos između odraslog i djeteta.

Ova metoda također podrazumijeva strpljenje kojeg je teško naći u kriznim situacijama. Kad je dijete u stanju visoke emocionalne napetosti i ljutnje, do njega se teško dopire razumom. Prema Ginott (2005), dijete u tim trenucima treba roditeljevo razumijevanje. Roditelj treba reagirati na djetetovu uznemirenost a ne na njegovo ponašanje. Reagiranjem na djetetovo emocionalno stanje, roditelj omogućuje djetetu da se opusti i da se počne primjerenije ponašati. Rečenice poput: „Vidim da si ljut.“, „Ovo te jako ljuti.“ ili „Baš te to rastužilo.“ pružaju suosjećajnu reakciju koja odražava djetetovu uznemirenost te izražava roditeljsko razumijevanje. Ukoliko se roditelj koncentrira na to da djetetu pomogne obuzdati ljutnju te prihvati njegovo raspoloženje bez kritiziranja ili dijeljenja savjeta, tada je u mogućnosti učinkovito promijeniti djetetovo ljutito raspoloženje (Ginott, 2005). Važno je da djeca nauče da ljutnja ne mora značiti prestanak ili gubitak ljubavi prema drugima ili samome sebi. Nakon razumijevanja treba definirati problem i ponuditi rješenje. Svaka obitelj ima vlastite načine rješavanja sukoba, ovisno o temperamentima i osobnostima ukućana. Međutim, Rečić (2006, str. 51; prema Gordon, 1996) navodi neke od osnovnih koraka koji bi trebali biti uvršteni u uspješno rješavanje sukoba:

1. Otkrivanje i opis problema.
2. Nabranjanje mogućih rješenja.

3. Ocjenjivanje mogućih rješenja.
4. Odluka o najbolje prihvatljivom rješenju.
5. Razrada primjene rješenja.
6. Praćenje radi ocjene učinka.

Ovakva metoda rješavanja sukoba traži određenu količinu vremena, ali kada postane česta onda donosi djelotvorno i brzo rješenje problema na zajedničko zadovoljstvo sudionika. Roditelji i djeca tada aktivno sudjeluju u obiteljskom životu kao ravnopravni, samopouzdana i kompetentni sudionici (Rečić, 2006). Prema Ginott (2005), čak se i neizbježna ljutnja može izraziti bez kritiziranja i etiketiranja, jedino je bitno da iza svih metoda i vještina komunikacije stoji poštovanje prema djetetu. Na taj način djeca će usvojiti potrebne vještine za primjereno rješavanje sukoba koje će im biti potrebne u odrasloj dobi.

Pravilno rješavanje kriznih situacija od velike je važnosti jer kako kažu Pujol i Pons (2004), ukoliko odrasli počnu popuštati pred dječjim bijesom i nestrpljenjem tada se takvo ponašanje može pretvoriti u pretjerano iskazivanje razdražljivosti i čestu ljutnju kod djeteta. Djeci se ne smije dopustiti da izvuku korist iz svog bijesa a to bi mogli na dva načina (Pujol i Pons, 2004, str. 27):

1. Kad odrasli pristaju na njihove zahtjeve popraćene napadajem bijesa, bili oni opravdani ili ne. U tom slučaju izljev bijesa ima sve karakteristike ucjene: da roditelj ne bi trpjeli i njihovu ljutnju, daju im ono što traže.
2. Kad odrasle zahvati bijes, barem u obliku nervoze; dijete tada može odraslog dovesti do još jače eksplozije od njihove.

Prema Pujol i Pons (2004), u oba načina dijete ne uviđa granicu ponašanja tj. misli da one ne postoje. U prvom zbog toga što je dobio što je htio, a u drugom zbog toga što odrasli zbog bijesa više nije sposoban ponuditi rješenje. Zbog toga je važno na krizne situacije odgovoriti strpljenjem i čekanjem dok se emocije ne smire. Takvim načinom dijete se uči dvije važne lekcije za život (Pujol i Pons, 2004): 1. da su takve metode beskorisne i 2. praktična lekcija o boljem strpljenju.

8.4 STRPLJENJE

Strpljenje odraslih jedan je od najvažnijih čimbenika u odnosu s djecom. Dobro je poznato da čak i kad dijete još ne razumije riječi da ono vrlo dobro razumije emocije. Nervozu odraslih

uvelike utječe na djecu pa ona odgovaraju nemirom i plačem, upijajući emocionalno stanje odraslih. Poznato je već da se bijes ne rješava bijesom, vika vikom ili nasilje nasiljem. Zbog toga je potrebno vježbati strpljenje kod odraslih i djece kako bi umanjili šanse za bijes i ljutnju. Kako navode Pujol i Pons (2004), odgajati se može jedino sa strpljenjem, pozivajući se na istraživanja u kojima su psiholozi dokazali da djeca koja su odmalena znala čekati određeno vrijeme, kad odrastu pokazuju mnogo veći uspjeh u obiteljskim, društvenim, poslovnim i drugim odnosima.

Pojam strpljenja usko je vezan s čekanjem ali i s očekivanjem. Poznato je da mala djeca nemaju razvijeno strpljenje u količini koju bi odrasli htjeli, zato je važno naučiti djecu čekati. Prema Pujol i Pons (2004), djeca će čekati ako imaju očekivanja, a imat će očekivanja samo onda kad će nazirati i najmanju mogućnost da će njihova očekivanja prije ili kasnije biti zadovoljena. Djeca će očekivati samo onda kad steknu povjerenje u roditelja tj. kad stvore sigurno privržen odnos.

Na primjer, u situacijama kada odrasli razgovara sa drugim odraslim, dijete mora znati čekati ali to će moći samo ako će biti sigurno da će mu odrasli kasnije ispuniti želju. Tu sigurnost jedino roditelj može prenijeti djetetu. Kako ističu Pujol i Pons (2004), ukoliko dijete ne nauči čekati moguće je da u odrasloj dobi neće znati očekivati te da će ga istrošiti nestrpljenje. Ako dijete ne nauči čekati može imati problema u narednim godinama jer su neki od glavnih čimbenika života isprepletena čekanja i očekivanja.

Pomoću postavljanja pravila i granica u ponašanju djeteta se može naučiti strpljenju. Dijete najprije treba naučiti da se ne mogu baš svi njegovi zahtjevi ispuniti. U tom smislu vrlo je važna ravnoteža odgoja tj. uravnoteženo korištenje riječi „da“ i „ne“. Pujol i Pons (2004, str. 26) navode neke od posljedica koje bi se mogle dogoditi ukoliko se djetetu previše govori „da“ ili „ne“:

Ukoliko se djetetu previše govori „ne“:

1. Osjećat će se jako frustrirano.
2. Mislit će da ne vrijedi tražiti.
3. Neće imati povjerenja u dobru namjeru ljudi.
4. Izgubit će svoje potrebno samopoštovanje.
5. Posumnjat će da ga se dovoljno ne voli.

6. Tražit će bilo gdje nekoga tko će mu reći da.
7. Bit će „ljutito i nezadovoljno“ dijete.

Ukoliko se djetetu previše govori „da“:

1. Dijete će misliti da je svemoguće.
2. Neće znati kako se suočiti sa životnim frustracijama.
3. Dijete može postati hiroviti tiranin.
4. Dijete će zaključiti da njegova volja nema granica.
5. Dijete neće nogama doticati tlo; živjet će u lažnom, „sretnom svijetu“ ...
6. Mislit će da ga ne vole odrasli mi koji mu govore „ne“ ...
7. Dijete neće znati živjeti u grupi.
8. Dijete će postati „razmaženo“.

8.5 DOSLJEDNOST

Djeca se osjećaju mnogo sigurnija kada znaju gdje leže granice njihovog dopustivog djelovanja tj. kada im je jasno definirano što spada u prihvatljivo, a što u neprihvatljivo ponašanje. Rumpf (2009) navodi da ono što roditelji i odrasli zastupaju odlučno i čvrsto, te s određenim unutarnjim uvjerenjem, da će to prihvatiti i dijete. Dvosmislene zabrane, pravila i granice vode u rasprave, a kolebljiv i nespretn ton navodi dijete da se okuša u borbi moći. Dijete koje je nesigurno u pravila i granice ponašanja, zasigurno će češće preispitivati autoritet roditelja. Kako navodi Ginott (2005), granice se moraju čvrsto postavljati, tako da djetetu prenose samo jednu poruku: „Zabrana je stvarna. Ja mislim ozbiljno.“ Ukoliko roditelji nisu sigurni što da učine, najbolje je da ništa ne poduzimaju dok ne razmisle i definiraju vlastiti stav. Dosljednost se postiže izrazom lica, tonom riječi i gestikulacijama koje šalju poruku da je situacija ozbiljna ali na način da se dijete poštuje.

S vremena na vrijeme jasno je da se djetetu može popustiti, važno je da roditelji utvrde na kojim granicama ima prostora za popuštanje, a na kojima ne. Granice ovise o vrijednostima koji su roditelji odredili kao primarne. Možda će za neke granice imati više razumijevanja, a

za neke manje. Iz takvih situacija djeca mogu naučiti lekciju o vrijednostima jer će ih roditelji naučiti razliku između neugodnih/iritantnih situacija i onih koje su tragične/katastrofalne. Na primjer, roditelj može popustiti u situaciji kad je dijete slučajno nešto razbilo, ali ne smije popuštati u slučaju nasilja prema drugim osobama. U svakom slučaju, Ginott (2005) navodi da ukoliko roditelji zastupaju jasno stajalište prema granicama koje postavljaju i ako ih komuniciraju brižnim jezikom, da će se tada dijete uglavnom prilagoditi. Reakcija na djetetov neposluh ne bi trebala uključivati raspravu; ukoliko roditelj previše priča to govori o njegovoj vlastitoj slabosti baš u trenutku kada treba biti jak. Takve reakcije štete roditeljevom autoritetu tj. njegovoj dosljednosti, jer daju djetetu još previše prostora za preispitivanje moći. Dijete tada treba roditelja koji će mu pomoći svladati emocije a da pri tome ne izgubi ponos. Prema Shaw i Wood (2009) djeca trebaju prostor da izraze svoje protivljenje i gnjev ali također trebaju znati da su roditelji ti čije su odgovornosti i odluke konačne. Ukoliko djeca to ne znaju, nepoštivanje jedne granice prelazi na drugu i tako se samo nastavlja dok ne dođe do toga da dijete više uopće ne doživljava autoritet roditelja. Dijete vrlo dobro pamti kada roditelj popusti u određenoj granici pa nije čudno kada sljedeći put pokuša ponoviti isto. Zbog toga je važno biti dosljedan u granicama koje roditelji smatraju važnima kako u kasnijim godinama ne bi imali problema u odgoju i problema s ponašanjem vlastite djece.

Ukratko, dosljednost bi mogli objasniti pomoću linije. Ako je dosljednost linija, onda možemo reći da kad se ta linija u odgoju povuče da se onda neprekidno treba brinuti da se ona ne izbriše (Shaw i Wood, 2009). Kako kaže Rumpf (2009), dijete će se pokoriti onda kad se bude moglo uvjeriti da je odgojiteljicama i roditeljima jedino važno njegovo dobro, a ne moć.

9. KOMUNIKACIJA

Kvalitetan i kreativan razgovor potreban je svakom čovjeku u svim životnim dobima. Međutim, kvalitetna komunikacija osobito je važna u razgovorima s djecom. Juul (2001) smatra da ukoliko roditelji zaista čuju i razumiju svoje dijete, da onda odmah mogu vidjeti promjene u djetetovom ponašanju. Ono što je sigurno jest da djeca uče komunicirati slušajući i oponašajući roditelje. Upravo je komunikacija način za ostvarivanje kvalitetne emocionalne veze a ukoliko roditelj ima kvalitetnu emocionalnu vezu sa svojim djetetom, tada će ga dijete slušati i poštovati. Shaw i Wood (2009) navode da ukoliko djetetu ograničenje postavlja osoba koja ga voli, tada ga ona oslobađa konfuznih misli i frustracija.

Ginott (2005) komunikaciju s djecom naziva umjetnošću u kojoj vladaju posebna pravila. Naime, dječje poruke su uglavnom kodirane i treba ih dešifrirati, a kako bi to uspjeli roditeljima je potreban poseban način odnosa i razgovora s djecom. U svakoj dječjoj poruci skriva se emocija, pa čak i u onoj situaciji koja se roditeljima možda čini bezazlena. Potrebno je prvo dobro slušati da bi mogli razumjeti a zatim i pomoći. Kako navodi Ginott (2005), djeca pod utjecajem jakih emocija ne mogu slušati nikoga. Tada ne mogu prihvatiti savjet, utjehu ili konstruktivnu kritiku. Djeci je tada potrebno razumijevanje i poštivanje njihovih osjećaja, oni žele otkriti što se odvija unutar njih i što osjećaju. Da bi se postigla kvalitetna, povezujuća komunikacija potrebno je reagirati na djetetove osjećaje, a ne na ponašanje (Ginott, 2005).

Kvalitetna komunikacija osobito je važna u izazovnim situacijama u kojima dijete preispituje roditeljski autoritet. U takvim situacijama roditelji često nisu svjesni destruktivne snage svojih riječi te se mogu uhvatiti kako izgovaraju riječi koje nisu namjeravali izgovoriti, tonom koji se ni njima samima ne sviđa. Mnogi roditelji u kriznim situacijama pokušavaju uvjeriti djecu da su im pritužbe neosnovane ili primjedbe pogrešne, međutim kritiziranje ili optuživanje vode u još veću svađu i ljutnju. Kvalitetnoj komunikaciji često na put stanu neke od sedam ubojitih navika, a to su: kritiziranje, okrivljavanje, žaljenje, prigovaranje, prijetnje, kažnjavanje i nagrađivanje drugih da bi ih lakše kontrolirali (Rečić, 2006; prema Glasser, 2001).

9.1 RAZUMIJEVANJE DJEČJIH OSJEĆAJA

U izazovnim situacijama najvažnija je reakcija roditelja zbog toga što ona sudjeluje u stvaranju djetetovih osjećaja o sebi i svijetu koji ga okružuje (Rečić, 2006). Najprije se trebaju riješiti osjećaji da bi se ponašanje moglo promijeniti. Prema Ginott (2005), roditelj će najbolje pomoći svome djetetu ako pokaže da ga razumije, a to može postići promatranjem, slušanjem, uvažavanjem i prihvaćanjem. Kao jedan od važnih alata u postizanju povezujuće komunikacije, Ginott (2005) navodi zrcaljenje osjećaja. Takav način komunikacije temelji se na identificiranju i komuniciranju dječjih osjećaja, na primjer: „To te moralo razbjesniti“ ili „To te sigurno jako povrijedilo“.

Nije čudno da djeca teško izražavaju osjećaje kada ni odrasli nisu navikli podijeliti svoje osjećaje, često ih ne znaju imenovati ili nisu svjesni što osjećaju. Kritiziranjem ili potiskivanjem teških osjećaja koji se kriju iza bijesnih ispada djece ne može se postići da oni

nestanu. Međutim, prema Ginott (2005) ukoliko takve osjećaje roditelji prihvaćaju sa simpatijom i razumijevanjem, tada se oni mogu ublažiti ili umanjiti. Iza bijesnih ispada djece često se skrivaju strah i bespomoćnost koje roditelji trebaju naučiti prepoznati tj. slušati. Roditelji bi trebali reagirati na teške dječje osjećaje, a ne na bijesne ispade. Reagirajući na osjećaje, a ne na ispade, roditelji pomažu djeci da se nose sa svojim osjećajima.

Zrcaljenjem i identificiranjem djetetovih osjećaja, roditelji stvaraju empatiju koja uvelike pomaže djeci u ispadima bijesa, a dugoročno pozitivno utječe na njihov socioemocionalni razvoj. Prema Ginott (2005), djeca mogu jasno misliti i ispravno se ponašati samo onda kad se osjećaju dobro, a tome može pomoći jedino roditelj koji razumije a da pri tome ne okrivljuje i ne dijeli lekcije kako bi se ponašanje moglo popraviti. Ukoliko roditelj iskreno priznaje djetetovo emocionalno stanje, tada se djetetovi teški osjećaji smanjuju, a roditeljska empatija mu daje snagu za suočavanje sa stvarnošću.

Ginott (2005) ističe da procjenjivanje osjećaja čini nasilje nad osobnom slobodom i mentalnim zdravljem, jedino se ponašanje može osuđivati ili hvaliti. Procjenjivanje osjećaja u situacijama straha ili boli najčešće uključuje rečenice poput: „Nema te čega biti strah“ ili „Budi hrabar i smiješi se“. Takvo procjenjivanje osjećaja roditelji najčešće kopiraju iz njihovog djetinjstva, kad nije bilo uobičajeno razgovarati o osjećajima već su se djeca poticala da se pretvaraju. U današnje vrijeme djeci je potrebna istina, potrebna im je pomoć kako bi shvatili što osjećaju. Kako navodi Ginott (2005), važnije je što dijete osjeća nego zašto to osjeća, jer kada dijete jasno shvaća što osjeća tada je vjerojatnije da će se primjereno nositi sa svojim osjećajima tj. neće se osjećati zbunjeno i rastreseno.

Funkcija zrcaljenja osjećaja ili ogledalo emocija, krije se upravo u nazivu – ogledalo emocija znači odražavanje osjećaja onakvima kakvi jesu, bez uljepšavanja ili zagađivanja. Od ogledala očekujemo odraz, realnu sliku. Takvim realnim odražavanjem osjećaja roditelj pomaže djetetu da ih razumije. Prema Ginottu (2005), jasno definiranje osjećaja nudi priliku za samoinicijativno popravljanje i promjenu kod djeteta. Rečenica poput: „Izgleda da si jako ljut“ zamjenjuje kritiku i prosudbe sa razumijevanjem. Takva rečenica jasno utvrđuje osjećaje, a istovremeno pruža djetetu potrebno vrijeme i empatiju. Kako kaže Ginott (2005) iza takve rečenice stoji poruka „Važan si mi. Želim razumjeti tvoje osjećaje.“, a iza te poruke važno uvjerenje da se najbolja rješenja pronalaze kad smo smireni. Kao i kod odraslih, kada se pojave snažne emocije ništa ne pomaže više od prisutnosti osobe koja sluša i razumije. Iako u kriznim situacijama odrasli prirodno žure sa prosudbama i savjetima, takav način samo

šalje poruku djetetu da nije dovoljno sposobno da bi znalo što činiti. Brižna komunikacija ključ je razumijevanja, a razumijevanje je zasigurno jedan od prediktora kvalitetnog odnosa između roditelja i djeteta.

9.2 KAKO (NE) TREBA RAZGOVARATI

Prema Rečić (2006) kvalitetan odnos između roditelja i djeteta zasniva se na kvalitetnim i kreativnim razgovorima, razgovorima temeljenim na aktivnom slušanju, te na JA-porukama. Međutim, ponekad je roditeljima u kriznim situacijama teško taktizirati i biti strpljiv, pa ishitreno reaguju i naprave jednu od specifičnih pogrešaka u komunikaciji s djecom, a to su (Rečić, 2006, str. 14; prema Gordon, 1996):

1. Određivanje, usmjeravanje, zapovijedanje;
2. Opomena, ukor, prijetnja;
3. Poticanje, moraliziranje, prodika;
4. Savjetovanje, predlaganje i davanje rješenja;
5. Predavanje, poučavanje, logičko dokazivanje;
6. Presuđivanje, kritika, neslaganje, grdnja;
7. Hvaljenje, slaganje;
8. Nadijevanje imena, ismijavanje, posramljivanje;
9. Objašnjavanje, raščlanjivanje, dijagnosticiranje;
10. Uvjeravanje, suosjećanje, tješjenje, bodrenje;
11. Istraživanje, sumnja, preslušavanje;
12. Odvrćanje, uzmicanje, udobrovoljavanje, zabavljanje.

Navedene pogreške, najčešće nenamjerne, rezultiraju nezadovoljstvom i dovode do sukoba. U takvim razgovorima nema prostora za dijete tj. u takvom odnosu dijete nije ravnopravna osoba i nije mu omogućena aktivna uloga (Rečić, 2006). Dijete roditeljeve rečenice doživljava kao roditeljevo mišljenje o njemu, zbog toga takve pogreške mogu imati destruktivne posljedice. Čak i ako roditelj ne napravi nijednu od navedenih pogrešaka, često se zna dogoditi neusklađena komunikacija tj. roditeljeve riječi nisu u skladu s njegovim osjećajima što djeluje zbunjujuće na dijete. Kad se roditelj ljuti teško je povjerovati da osjeća

ljubav, ono što dolazi do izražaja jest ljutnja u njegovom glasu. Ginott (2005) ističe da u tome nema ništa loše, važno je dijete naučiti da ljutnja ne rezultira napuštanjem već da je gubitak osjećaja ljubavi samo privremen, te da će se ona vratiti čim ljutnja prestane. Ono što djeci treba je usklađena reakcija roditelja, žele čuti riječi koje odražavaju roditeljeve istinske emocije.

Pujol i Pons (2004, str. 101) navode još neke od rečenica roditelja koje su često prepreka kvalitetnom razgovoru:

- „Šuti, šuti!“
- „Slušaj me (i...ne dozvoliti pričanje).“
- „O ovome se u kući ne govori (i...to provoditi u djelo).“
- „To je tako, i točka!“
- „O tome se ni ne raspravlja; to je tako i gotovo.“
- „Što bi ti o tome mogao znati?“

Prema Pujol i Pons (2004), osim ovih nepoželjnih rečenica u razgovoru, također postoje još neki od problema u komunikaciji a to su: potpuni nedostatak dijaloga (zbog potiskivanja stvari u sebe ili nedostatka zanimanja) ili pak previše dijaloga koji se vodi samo da bi se vodio (bez promišljanja, „razgovor radi razgovora“). Za kvalitetan dijalog potrebno je imati minimalne kvalitete kako se on ne bi pretvorio u „dijalog gluhih“. Kako navode Pujol i Pons (2004, str. 100), takav „dijalog gluhih“ karakteriziraju neki od sljedećih postupaka u komunikaciji:

- Oboje govore, ali istovremeno.
- Jedan govori, a drugi ne sluša.
- Jedan govori, a drugi razmišlja samo o onome što će kasnije reći.
- Jedan govori, a drugi ne.

Rečić (2006) navodi da je dijalog kvalitetan kad u njemu sudionici osjećaju slobodu i neugroženost te prihvaćenost i iskrenost od strane sugovornika. S djetetom treba ostvariti direktan susret, iskreno mu se približiti, te ga potaknuti na slobodan i spontan razgovor u kojem ga se poštuje i uvažava. Iako roditelji i sami znaju niz načina na koji će potaknuti

dijete na razgovor, stručnjaci navode neke od najjednostavnijih i djelotvornih rečenica koje će dijete potaknuti na dijalog (Pujol i Pons, 2004, str. 101; Rečić, 2006, str. 39-40; prema Gordon, 1996):

- „Shvaćam.“
- „Pričaj mi o tome.“ / „Htjela bih o tome čuti više.“ / „Pričaj mi još.“ / „Ispričaj mi sve.“
- „Zanima me tvoje mišljenje.“
- „Bi li htio razgovarati o tome?“
- „Da čujem što hoćeš reći.“ / „Čini mi se kao da imaš o tome nešto reći.“
- „To izgleda kao nešto što je tebi važno.“
- „Slušam te...“ (i...slušati).
- „Ja mislim da...“
- „To je moje stajalište, što ti misliš?“
- „Dugo vremena se tako radi, ali to možemo promijeniti.“
- „Raspravimo to s argumentima.“
- „Moguće je da me uvjeriš.“
- „Hajde da zajedno razmislimo.“
- „U tome imaš pravo.“ (i... misliti ono što kažemo.)

Navedene rečenice hrabre dijete da se približi i otvori te da iskaže svoje misli i osjećaje. Takvi pozivi na razgovor omogućuju roditelju da nauči nešto više o svom djetetu, ali i o sebi. Dijalog je posebno važan u trenucima sukoba i kriznim situacijama. Pujol i Pons (2004) ističu da odrasli i roditelji uvijek moraju biti otvoreni prema dijalogu jer nedostatak istog uvijek nosi negativne posljedice. Rješenje se u svakom trenutku treba tražiti dijalogom, jer kad svi sudionici dijaloga malo popuste, tad i svi dobivaju.

Kada roditelji uspješno potaknu dijete na razgovor, tada trebaju aktivno slušati. Aktivno slušanje znači usmjeravati pažnju na ono što dijete govori i osjeća te izražavati vlastitim riječima ono što mislimo da je dijete htjelo reći. Zapravo, roditelj provjerava da li je dobro

razumio djetetovu poruku, uključujući riječi i osjećaje. Aktivno slušanje omogućuje drugoj osobi, u ovom slučaju djetetu, da se osjeća ugodno, da ima povjerenja u roditelja te da lakše izrazi ono što želi reći (Sveučilišni savjetovanišni centar Sveučilišta u Rijeci – Psihološko savjetovanište, 2014).

Aktivno slušanje nije jednostavno te je potrebno mnogo truda i vremena da bi se razvila vještina. Kako navodi Rečić (2006, str. 41), ono podrazumijeva:

1. Htjeti čuti dijete – biti pripravan i odvojiti vrijeme za slušanje – ili valja reći djetetu da ga nemamo.
2. Htjeti iskreno pomoći – ili reći da pričekaj dok to poželimo.
3. Uistinu prihvatiti djetetove osjećaje – bez obzira koliko se oni razlikovali od roditeljevih mišljenja ili očekivanja.
4. Povjerenje u djetetovu sposobnost upravljanja i nošenja sa svojim osjećajima te pronalazak djetetovog rješenja problema.
5. Djetetovi su osjećaji prolazni, nestalni – osjećaji se mijenjaju i vide različito tijekom govorenja.
6. Dijete izgrađuje svoju osobnost – budimo uz njega. Ono doživljava svoj problem, jedino ne miješajući se pomaže djetetu.

Vještina aktivnog slušanja pomaže djetetu da sklonije sluša roditeljske misli i ideje te mu pomaže pronaći vlastita rješenja za svoje probleme. Takvim načinom komunikacije roditelj daje djetetu do znanja da zna, razumije i osjeća njegove emocije (Rečić, 2006). Kod djeteta se također potiče samostalno razmišljanje, uočavanje problema te nalaženje vlastitog rješenja što čini najdjelotvorniji način za razvoj djeteta u samopouzdanu, odgovornu i nezavisnu osobu (Gordon, 1996; prema Rečić, 2006). Aktivno slušajući roditelj pokazuje svoju empatiju i šalje sljedeće poruke: „Zainteresiran sam.“ „Razumijem što mi govoriš.“ „Poštujem tvoja razmišljanja.“ „Ne vrednujem te i ne pokušavam te promijeniti.“ (Sveučilišni savjetovanišni centar Sveučilišta u Rijeci – Psihološko savjetovanište, 2014).

Aktivno slušanje započinje odlukom da će se slušati i otklanjanjem svih prepreka koje bi mogle omesti koncentraciju (npr. TV, mobitel ili kompjuter). Također je važno služiti se neverbalnom komunikacijom kako bi se uskladili s djetetom i da li mu do znanja da je njegova poruka primljena (kimanje glavom, održavanje kontakta očima, praćenje govora

tijela). Tijekom prijenosa poruke vrlo je važno ne prekidati dijete i ne donositi zaključke unaprijed. Na kraju, roditelj treba ponoviti što je čuo svojim riječima i provjeriti sa djetetom je li to htjelo reći (Sveučilišni savjetovanišni centar Sveučilišta u Rijeci – Psihološko savjetovanište, 2014).

Vještina aktivnog slušanja uvelike pomaže u rješavanju sukoba i kriznih situacija između roditelja i djece. Osim što vodi do bolje informiranosti o problemu, ona također potiče daljnju komunikaciju, vodi do bolje suradnje te smiruje napete situacije i poboljšava odnose među ljudima (Sveučilišni savjetovanišni centar Sveučilišta u Rijeci – Psihološko savjetovanište, 2014). Ovakav pristup u početku može roditelju izgledati izazovan jer zahtijeva puno vremena te razmišljanja unaprijed o vlastitim postupcima prema djeci i promišljanja o sebi, međutim stručnjaci kažu da se međuodnos između djeteta i roditelja formira već u ranom djetinjstvu do polaska u školu, a dalje samo nadograđuje i trenira (Rečić, 2006).

10. PRIVRŽENOST KAO PREDIKTOR POSLUŠNOSTI

Teorija privrženosti najprije se veže uz rad britanskog psihoanalitičara Johna Bowlbya koji je primijetio da razina privrženosti između majke i djeteta igra veliku ulogu u kasnijem mentalnom zdravlju djeteta. Privrženost se definira kao trajna emocionalna veza u kojoj je karakteristično traženje i održavanje bliskosti s određenom osobom, pogotovo u uvjetima stresa (Colin, 1996; prema Klarin 2006). Privrženost predstavlja trajnu vezu, a ne trenutnu želju za nečijim društvom. Takva emocionalna vezanost povezana je s osjetljivošću majke za potrebe djeteta (True, Pisani i Omar, 2000; prema Klarin 2006). Već u prvim mjesecima života, majčino lice daje djetetu prve informacije o emocijama s kojim će se kasnije dijete početi usklađivati. Bowlby je u svom istraživanju otkrio postojanje urođenih ponašanja kojima dijete nastoji zadržati skrbnika u svojoj blizini, npr. plačem ili osmjehivanjem dijete ostvaruje komunikaciju sa skrbnikom te ga poziva k sebi (Bretherton, 1992). Teorija privrženosti naglašava važnost kvalitete rane interakcije i komunikacije u obiteljskom okruženju te je vrlo važna u objašnjavanju skoro svih oblika ponašanja djeteta (Klarin, 2006). Na primjer, ukoliko roditelj adekvatno reagira na djetetove potrebe, te mu uz to pruža još i pažnju, nježnost, podršku, zaštitu i ljubav, tada će dijete biti „sigurno privrženo“. Osim što sigurna privrženost djeluje poticajno na socioemocionalni aspekt razvoja, ona također djeluje pozitivno i na kognitivni aspekt razvoja te na razvoj vještine samoregulacije. Socijalne vještine, samopouzdanje, povjerenje i emocionalna zrelost osobine su koje se formiraju tijekom najranijih interakcija s roditeljima (Klarin, 2006).

Prema Bergmannu (2009), poslušnost je posljedica povjerenja tj. čvrstih i sigurnih odnosa s roditeljem. Već u najranijoj dobi djeca prije nekog svog postupka upute pogled roditelju tražeći od njega potvrdu, sigurnost. Bergman (2009) navodi da je to zbog toga što se dijete želi uvjeriti da je sve u redu i da je siguran, a to radi jer se u nikoga ne može više pouzdati nego u svoje roditelje koje smatra najsnažnijim bićima.

Poslušnost može biti dobra ili loša ovisno je li autoritet roditelja zaštićujući ili zastrašujući. Vrlo je važno da li dijete vjeruje roditelju, da li ga sluša iz poštovanja vjerujući da on zna najbolje ili iz straha od posljedice. Bergmann (2009) navodi da se „sigurno privrženata djeca“ zaista smire uz roditeljev opominjući glas jer je on za njih ujedno i umirujući s obzirom na njihova prethodna iskustva. Takav glas izgovara snažne i usmjeravajuće riječi koje daju jasne upute i ljubazno poručuju „Ovdje je granica, ovako stvari stoje“. Također navodi da, ukoliko je privrženost bila nesigurna da tada jedino može pomoći velika pedagoška posvećenost, nikako prisila. Ukratko, ukoliko već od rođenja između roditelja i djeteta postoji manjak bliskosti tada se to u vrtićkoj dobi pokazuje kao otežavajući faktor u vidu povjerenja i općenito emocionalnog razvoja kod djece (Bergmann, 2009).

Na pitanje zašto djeca vole tu vrstu opominjućeg ali ljubaznog glasa roditelja tj. moralnog autoriteta, Bergmann (2009) navodi da je to zato što se djeca u svojim roditeljima „zrcale“, što je roditelj prisutniji i jasniji, to djeca više osjećaju da mogu biti poput njih, osjećaju se potvrđeno od svojih autoriteta. Ukratko, što dijete vidi, dijete oponaša i uvodi u svoj svijet.

11. VRIJEDNOSTI

Definicija vrijednosti varira od pristupa do pristupa, najjednostavnija je ona koja govori da su vrijednosti unutarnji temeljni ciljevi koje pojedinac želi ostvariti. Vrijednosti usmjeravaju ponašanje pojedinca i služe kao motivacija u ostvarivanju cilja. Ovisno o roditeljevim vrijednostima, svaka obitelj stvara svoju vlastitu skalu vrijednosti. Obiteljske vrijednosti izravno utječu na dijete zbog toga što one određuju roditeljski odgojni stil i djeluju na roditeljsko ponašanje (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). One mogu biti moć, sloboda, nezavisnost, poštovanje, odgovornost, strpljenje itd... ali ono što je zajedničko svim vrijednostima je da se većina izravno odnosi na suživot s okolinom. Prema Pujol i Pons (2004), svaka obitelj treba utvrditi svoju skalu vrijednosti. Ovisno o izabranima vrijednostima, obitelj može definirati pravila, granice ponašanja i općenito obiteljsku klimu. Takva skala može služiti kao pomoć i vodič u rješavanju životnih izazova. To znači da je obitelj spremna žrtvovati neku vrijednost koju smatra manje vrijednom kako bi se ona

vrjednija sačuvala. Na važnost vrijednosti utječe odgoj, okolina, povijest pa čak i splet okolnosti u određenom trenutku. Pujol i Pons (2004) ističu da roditelji i odrasli trebaju poticati sve vrijednosti na skali kako bi djeca dobila uravnotežen odgoj. U suprotnom bi pretjerivanje u vezi jedne vrijednosti moglo promijeniti njihov pozitivan stav prema društvu.

Kako navodi Rečić (2006), formiranje dječje osobnosti najprije započinje u obitelji usvajanjem odgojnih sadržaja, prenošenjem društvenih normi te usklađivanjem vrijednosti i ponašanja s vrijednostima društva. Budući da je roditelj djetetu prvi primjer, njegova osobnost služi djetetu kako obrazac za ponašanje. Odrastajući, dijete taj obrazac prilagođava i mijenja dok ne postane osoba sa vlastitom osobnošću i karakteristikama. Prema tome, Pujol i Pons (2004) navode da s podučavanjem vrijednosti treba početi u vrlo ranoj dobi. Budući da dijete stječe prve moralne vrijednosti u obitelji, ako se u njoj izgrade opće vrijedne norme i stavovi, tada će, kako kaže Rečić (2006), dijete i u odrasloj dobi znati postupati pravedno.

Budući da se tradicionalne obiteljske vrijednosti razlikuju od onih današnjih, to može dovesti do određenog jaza između vrijednosti koje zatim dovode do poteškoća u obiteljskom životu. Takve poteškoće obično se javljaju kada roditelji još uvijek koriste neke od zastarjelih odgojnih metoda kojima su oni bili odgajani. Prema Shaw i Wood (2009), ignoriranje ili zaobilazanje takvih poteškoća predstavljaju jedan od najgorih načina zapostavljanja djeteta. Rečić (2006) navodi da se takav jaz može prevladati jedino iskrenim, poštenim i otvorenim razgovorom i dogovorom pri čemu obje strane ozbiljno shvaćaju i prihvaćaju potrebe i granice svi članova obitelji. Krizne situacije također se prevladavaju dogovorom utemeljenim na poštovanju i uvažavanju, a ne na davanju ili uskraćivanju dopuštenja. Važno je prilagoditi se suvremenom svijetu i sukladno s njime definirati vrijednosti koje žele da djeca usvoje. Iako je obiteljski međuodnos podložan svakodnevnim promjenama, temeljne vrijednosti u društvu ipak su ostale stalne i nepromjenjive. Kako navode Pujol i Pons (2004), ne postoji sumnja da razvijanje vrijednosti poput poštovanja, brižne komunikacije ili suradnje kod djece neće doprinijeti mirnijem i zadovoljnijem životu i društvenoj zajednici.

Shaw i Wood (2009) navode da je dijete najlakše sačuvati od zastranjivanja ako mu se roditelj uspije približiti i pridobiti ga za svoj vlastiti sustav vrijednosti. U tom će mu slučaju njegova savjest zabraniti da učini nešto čime bi moglo razočarati roditelja. To se postiže čestim govorom o vrijednostima: „što je ispravno, što nije“, razgovorima o „načinima na koje se neke stvari rade“ i o tome kako ljudi doživljavaju određene situacije. Iz takvih razgovora

djeca mogu shvatiti kako neki postupci utječu na tuđe osjećaje i što drugi očekuju od njega. Zapravo, sve što odrasli čine govori djetetu o životu i tome kako se ponašaju ljudska bića.

Kako dijete odrasta tako se mijenjaju i vrijednosti i granice u odgoju, ovisno o proširenju djetetova znanja. Osim toga, na promjenu vrijednosti uvelike utječe ubrzani način života s kojim se susrećemo. Današnji roditelji moraju smisliti nove načine kako da nauče svoju djecu vrijednostima koje oni posjeduju, budući da su ih oni usvojili uz pomoć prirodnog okruženja kakvo je nekoć postojalo. Promjena vrijednosti važan je čimbenik suvremenog svijeta, ali budući da se sa vremenom ne možemo boriti, trebali bi ih prihvatiti te postavljanje novih vrijednosti temeljiti na uvažavanju različitih osobnosti, ravnopravnom dostojanstvu, partnerstvu i uzajamnosti koja znači ravnopravno poštovanje (Rečić, 2006). Odrasli i roditelji trebali bi se svakodnevno pitati: „Što moje dijete u ovoj situaciji može naučiti iz mog postupka?“ „Što će ono zaključiti kad popustimo pred njegovom ljutnjom?“ „Što će ono zaključiti kad smo nedosljedni u svojim stavovima kad se radi o odlasku u krevet ili iskrenosti? (...)“. Sva ta pitanja navode Shaw i Wood (2009), dodajući da se prenošenje vrijednosti događa u svakoj fazi razvoja djeteta te da se vrijednosti najbolje prenose kada djeca imaju utvrđena ograničenja i svakodnevnu rutinu. Aktivnosti poput zajedničkog obiteljskog ručka mogu djecu naučiti o pripremanju jela ili postavljanja stola, zajedničke društvene igre mogu naučiti pregovaranju, dijeljenju, suradnji i suočavanju s porazom... U svim tim aktivnostima prenose se vrijednosti, jedini problem u suvremenom svijetu je pronalazak vremena za zajedničko druženje.

Međutim, na stranu manjak vremena, važno je shvatiti da se vrijednosti prenose u svakodnevnim odnosima i u svakom trenutku. Kako navode Shaw i Wood (2009), dijete ne shvaća značenje apstraktnih vrijednosti ali ga zanima da li se roditelj smije, ljuti ili ga sprečava da nešto učini. Dijete prihvaća sve te znakove čak i kad prolazi kroz krizna razdoblja (protivljenje, bijes, plač), zbog toga je važno vrijednosti pokazivati u svakodnevnim odnosima jer tada one mogu promijeniti ishod određene krizne situacije. Poštivanje pravila, norma i vrijednosti koje su važne za obitelj ili zajednicu ovisi o osobnoj kvaliteti roditelja i njegovom umijeću da ih prenese djetetu. Zato je iznimno važno od najranije dobi primjereno i ravnopravno usađivati djeci norme, pravila i vrijednosti kako bi kasnije postali kompetentne, brižne i dobre odrasle osobe koje pomažu u uspješnom funkcioniranju društvene zajednice.

12. ZAKLJUČAK

Roditeljstvo je zasigurno jedan od najtežih poslova za koji nažalost nema uputa. Iako postoji velik broj priručnika o odgoju, svako dijete je jedinstveno. Kod neke djece će određeni odgojni postupci pokazati pozitivne rezultate, a kod neke neće. Ipak, roditelj najbolje poznaje svoje dijete i jedino mu on može pružiti ono što ga čini sretnim.

Suvremeni roditelji moraju se suočiti s ubrzanim načinom života, ali ne smiju izgubiti temeljne životne vrijednosti. Ne smiju zaboraviti da svaka njihova riječ ili postupak utječe na dijete od najranije dobi. Normalno je da će kriza autoriteta uvijek biti ali ne smijemo dopustiti da se ona pretvori u krizu odgoja. Situacije u kojima roditelji ne mogu djecu natjerati u krevet ili kada u restoranu ne mogu sjediti s malim djetetom ukazuju na krizu odgoja. Takve situacije mogu se svakodnevno vidjeti u društvu. Važno je shvatiti da djeca neće biti sretna ako im se omogući lagodan život već ako se odrasli i roditelji potrudu da ih učine što samostalnijima i kompetentnijima za život u suvremenom svijetu.

Dobro roditeljstvo postiže se uspostavljanjem privrženosti već kod rođenja djeteta a zatim postavljanjem jasno određenih granica, potporom i pružanjem moralne orijentacije. Kad je djetetu od rođenja pružen osjećaj ljubavi, odanosti i prisnosti, tada je dijete sposobno te iste emocije pružiti drugima. Pružanjem takvih emocionalnih iskustva postiže se odgoj koji dijete uči da radost dolazi od zajedništva i slaganja s drugim osobama. Privrženost je ključna za razvoj djeteta, a pogotovo za poslušnost. Također je temelj za uspostavljanje empatije, ljubavi, samokontrole i samopoštovanja.

Iako su suvremeni roditelji većinom odbacili tradicionalne odgojne stilove, poput onih patrijarhalnih, ne smijemo dopustiti da odgoj ode u drugu krajnost – hiperroditeljstvo ili pretjeranu popustljivost. Takvi odgojni stilovi mogu se spriječiti pravilnom pripremom na rođenje djeteta te učenjem o osnovnim značajkama određenih faza u djetetovom psihofizičkom razvoju. Tako roditelji i odrasli mogu uvidjeti da su djeci zaista potrebne granice u ponašanju jer ih one uče poštovanju sebe i drugih te ih pripremaju za budući život. Ukoliko se krizne situacije budu rješavale brižnom komunikacijom zaista je moguće odgojiti poštene, empatične i kompetentne osobe koje će se moći nositi sa svim životnim izazovima.

LITERATURA

Bergmann, W. (2009). *Disciplina bez straha: kako steći poštovanje naše djece, a ne izgubiti njihovo povjerenje*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Berk, L. E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Bretherton, I. (1992). The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28(5), 759-775.

Buck, C., Forward, S. (2002.), *Otrovni roditelji: prevladavanje njihovog bolnog nasljedstva i spašavanje vlastitog života*. Zagreb: Bios.

Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

Čudina-Obradović, M., Starc, B., Profaca B., Letica M., Pleša, A. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10 (1), 45-68.

Fromm, E. (1986). *Autoritet i porodica*. Zagreb: Naprijed.

Ginott, H.G. (2005). *Između roditelja i djeteta: svjetski klasik koji je revolucionirao komunikaciju između roditelja i djece*. Lekenik: Ostvarenje.

Honore, C. (2009). *Pod pritiskom: spašavanje naše djece od kulture hiperroditeljstva*. Zagreb: Algoritam.

James, O. (2007). *Zajeb - - - su vas: kako preživjeti obiteljski život*. Zagreb: V.B.Z.

Juul, J. (2001). *Vaše kompetentno dijete*. Zagreb: Educa.

Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu : roditelji, vršnjaci, učitelji - kontekst razvoja djeteta*. Jastrebarsko: Naklada Slap; Zadar: Sveučilište.

Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.

Milanović, M. (2014). *Pomozimo im rasti: priručnik za partnerstvo odgojitelja i roditelja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Pujol i Pons, E. (2004). *Roditelji i djeca: kako zajedno?*. Zagreb: Profil International.

Rečić, M. (2006). *Obilježja dobrog obiteljskog odgoja*. Đakovo: Tempo.

Rumpf, J. (2006). *Vikati, udarati, uništavati*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Shaw, R., Wood, S. (2009). *Epidemija popustljivog odgoja: zašto su djeca nevesela, nezadovoljna, sebična te kako im pomoći*. Zagreb: V.B.Z.

Sveučilišni savjetovanišni centar Sveučilišta u Rijeci – Psihološko savjetovanište (SSCUNIRI). (2014). Aktivno slušanje.

Preuzeto: 10.8.2021.: [https://www.ssc.uniri.hr/files/Aktivno_sluanje.pdf](https://www.ssc.uniri.hr/files/Aktivno_slusanje.pdf)

UNICEF: Rastimo zajedno (RZ). (bez datuma). Ja – poruke.

Preuzeto: 10.8.2021.: <https://www.rastimozajedno.hr/file/68/>

Vukasović, A. (2001). *Pedagogija*. Zagreb: Hrvatski katolički zbor MI

Zrilić, S. (2005). Autoritarni odgojni stil roditelja kao prediktor školskog neuspjeha. *Pedagogijska istraživanja*, 2(1), 125-138.

Izjava o izvornosti završnog/diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad na temu *Kriza autoriteta kao indikator krize odgoja* izvorni rezultat mogeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)